UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÍRODOVEDECKÁ FAKULTA

DUCHOVNÝ ROZMER SEGREGÁCIE: PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA RELIGIOZITY RÓMOV V OKRESE KRUPINA.

Bakalárska práca

2026 **Andrea Ďavdíková**

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

PRÍRODOVEDECKÁ FAKULTA

DUCHOVNÝ ROZMER SEGREGÁCIE: PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA RELIGIOZITY RÓMOV V OKRESE KRUPINA.

Bakalárska práca

Študijný program: Ekonomická a politická geografia a demografia
Študijný odbor: Vedy o Zemi
Školiace pracovisko: Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja

Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Alena Rochovská, PhD.

Bratislava 2026 **Andrea Ďavdíková**

Univerzita Komenského v Bratislave
Prírodovedecká fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Andrea Ďavdíková
Študijný program: ekonomická a politická geografia a demografia (jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: vedy o Zemi
Typ záverečnej práce: bakalárska
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Duchovný rozmer segregácie: Prípadová štúdia religiozity Rómov v okrese Krupina.
The spiritual dimension of segregation: A case study of the religiosity of Roma in the Krupina district.

Literatúra:
Baumann, G. (1999). The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities. London: Routledge.
Botík, J. (2022). Etnická história Slovenska: K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava: STIMUL – Filozofická fakulta UK. ISBN: 978-80-8127-352-0
Hrustič, T. Faktory ovplyvňujúce náboženské konverzie Rómov na príklade konverzií k Svedkom Jehovovým a charizmatickým hnutiam. Slovenský národopis 58.3 (2010): 306-322.
Vansač, P, Jurašek, M. (2015). Spiritualita ako podstatný prvok integrácie rómov. Społeczeństwo i Edukacja. Międzynarodowe Studia Humanistyczne 4 (19), 241-249.
Zachar Podolinská, T. (2011). Rómovia a náboženstvo: Sociálno-antropologický pohľad. In: Sociológia, 43(6), 641–660.
Zachar Podolinská, T. (2013). Charizmatické hnutia medzi Rómami na Slovensku: Prípadová štúdia. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
Krekovičová, E. (2012). Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou. Slovenský národopis 60 (1) 98-99.

Kľúčové slová: Rómovia, etnicita, religiozita, segregácia, okres Krupina

Anotácia: Hlavný cieľ: Bakalárska práca spája dve kľúčové témy práce – náboženstvo a segregáciu – do jedného konceptu "duchovný rozmer segregácie". Hlavným cieľom práce je analyzovať špecifiká religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina s dôrazom na vplyv sociálnych a priestorových faktorov, ako je segregácia.
Čiastkové ciele: Z hľadiska teórie zhrnúť a kriticky zhodnotiť teoretické koncepty religiozity a jej priestorového rozloženia, ako aj špecifiká religiozity rómskej menšiny v geografickom kontexte. Z hľadiska metodológie navrhnúť a realizovať kombinovaný výskum, ktorý bude zahŕňať kvantitatívnu analýzu (práca so štatistikami – SODB, ARK) a kvalitatívny výskum vo vybraných lokalitách (napr. pološtruktúrované rozhovory). V rámci analýzy identifikovať dominantné náboženské smery (napr. rímskokatolícke, evanjelické, letničné) v rómskej komunite v okrese Krupina a zistiť ich priestorové rozloženie. Zistiť,

Univerzita Komenského v Bratislave
Prírodovedecká fakulta

aký vplyv majú sociálno-priestorové faktory (napr. segregácia, sociálny status) na formy a prejavy religiozity Rómov. Interpretovať zistenia a navrhnúť závery, ktoré prispejú k lepšiemu pochopeniu vzťahu medzi náboženstvom, identitou a priestorom v kontexte rómskej komunity.

Vedúci:	Mgr. Alena Rochovská, PhD.
Katedra:	PriF.KEGD - Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja
PriF vedúci katedry:	prof. RNDr. Ján Buček, CSc.
Dátum zadania:	24.09.2025
Dátum schválenia:	06.10.2025

prof. RNDr. Ján Buček, CSc.
vedúci katedry

.....
študent

.....
vedúci práce

Vyhlásenie

Čestne prehlasujem, že som predloženú bakalársku prácu spracovala samostatne, s použitím uvedenej literatúry a ďalších uvedených zdrojov. Pri písaní práce som použila umelú inteligenciu na úpravu štylizácie, formulovanie viet a pomoc pri hľadaní literatúry. Za obsah práce zodpovedám sama.

V Bratislave ....

Andrea Ďavdíková

Poďakovanie

Úprimné poďakovanie patrí školiteľke mojej bakalárskej práce Mgr. Alene Rochovskej, PhD. a vedúcim bakalárskeho seminára za odborné vedenie, cenné rady a pomoc pri spracovaní bakalárskej práce. Zároveň ďakujem aj jej kolegom, ktorí sa spolu so mnou podieľali na realizácii terénneho výskumu. Moje poďakovanie patrí aj farárom, pracovníkom komunitného centra, rómskym respondentom a mojim rodičom, ktorí boli ochotní podeliť sa o svoje skúsenosti a názory a tým prispeli k vzniku tejto práce.

ABSTRAKT

ĎAVDÍKOVÁ, Andrea: Duchovný rozmer segregácie: Prípadová štúdia religiozity Rómov v okrese Krupina. [Bakalárska práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Prírodovedecká fakulta; Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja. Vedúci práce: Mgr. Alena Rochovská, PhD.
Bratislava: Prírodovedecká fakulta UK, 2026.
39 s., 5 s. príloh (84 964 znakov vrátane medzier).

Bakalárska práca sa zaoberá religiozitou rómskej menšiny v okrese Krupina a jej vzťahom k segregácii a sociálnym podmienkam života. Cieľom práce bolo analyzovať prejavy religiozity Rómov v skúmanom regióne a zistiť, ako ich ovplyvňuje priestorové a sociálne postavenie komunity. Téma je dôležitá, pretože religiozita Rómov býva často posudzovaná len podľa formálnej cirkevnej príslušnosti, hoci v skutočnosti je úzko spätá s rodinou, komunitou a každodenným životom. V práci boli analyzované údaje zo SODB 2021, Atlasu rómskych komunít 2019, zo Schematizmu Banskobystrickej diecézy, z údajov ECAV a z pološtrukturovaných rozhovorov realizovaných v obciach Cerovo, Litava, Senohrad a Čekovce. Výskum ukázal, že religiozita rómskej menšiny sa prejavuje najmä v domácom a komunitnom prostredí, že segregácia vieru neoslabuje, ale mení jej podobu, a že v okrese Krupina sa rómska religiozita viaže predovšetkým na katolícke prostredie. Práca prináša lokálny pohľad na tému, ktorá môže byť prínosná aj pre komunitnú a pastoračnú prax.

Kľúčové slová: Rómovia, etnicita, religiozita, segregácia, okres Krupina

ABSTRACT (ENG)

ĎAVDÍKOVÁ, Andrea: The spiritual dimension of segregation: A case study of the religiosity of Roma in the Krupina district. [Bachelor's thesis]. Comenius University in Bratislava. Faculty of Natural Sciences; Department of economic and social geography, demography and territorial development. Adviser: Mgr. Alena Rochovská, PhD.
Bratislava : Faculty of Natural Sciences, Comenius University, 2026.
39 p., 5 p. supplements (84 964 characters including spaces).

This bachelor's thesis examines the religiosity of the Roma minority in the Krupina district and its relationship to segregation and social living conditions. The aim of the thesis was to analyse the manifestations of Roma religiosity in the studied region and to determine how they are shaped by the spatial and social position of the community. The topic is important because Roma religiosity is often assessed only through formal church affiliation, although in reality it is closely connected with family, community, and everyday life. The thesis draws on data from the 2021 Population and Housing Census, the 2019 Atlas of Roma Communities, the Directory of the Banská Bystrica Diocese, data from the Evangelical Church of the Augsburg Confession, and semi-structured interviews conducted in the villages of Cerovo, Litava, Senohrad, and Čekovce. The research showed that the religiosity of the Roma minority is expressed primarily in the domestic and community sphere, that segregation does not weaken faith but rather changes its form, and that in the Krupina district Roma religiosity is linked predominantly to the Catholic environment. The thesis offers a local perspective on a topic that may also be valuable for community and pastoral practice.

Keywords: Roma, ethnicity, religiosity, segregation, Krupina district

OBSAH

ABSTRAKT 5
ZOZNAM MÁP A TABULIEK 9
ÚVOD 10
1. TEORETICKÁ ČASŤ 13
1.1. TEORETICKÉ VYMEDZENIE KĽÚČOVÝCH POJMOV 13
1.1.1. Definícia religiozity 13
1.1.2. Typy religiozity 13
1.1.3. Vzťah náboženstva a priestoru (náboženská geografia) 14
1.1.4. Vplyv sociálnych štruktúr na náboženský život 15
1.2. NÁBOŽENSKÁ IDENTITA A RELIGIOZITA RÓMSKEJ MENŠINY NA SLOVENSKU 17
1.2.1 Historický vývoj a súčasné prejavy religiozity Rómov na Slovensku 17
1.2.2 Prehľad dominantných náboženských denominácií 19
1.2.3 Špecifiká rómskej religiozity 21
1.3. CHARAKTERISTIKA OKRESU KRUPINA 22
1.3.1. Geografické a sociálne špecifiká okresu Krupina 22
1.3.2. Demografická a sociálna štruktúra rómskej komunity v regióne 24
2. METODIKA VÝSKUMU 26
2.1. METODOLOGICKÝ PRÍSTUP 26
2.2. KVANTITATÍVNA ČASŤ 27
2.3. KVALITATÍVNA ČASŤ 27
3. ANALYTICKÁ A DISKUSNÁ ČASŤ (PRAKTICKÁ ČASŤ) 28
3.1. KVANTITATÍVNA ANALÝZA RELIGIOZITY V OKRESE KRUPINA 28
3.1.1. Analýza štatistických dát o priestorovom rozložení rómskeho obyvateľstva 28
3.1.2. Geografická distribúcia jednotlivých denominácií 28
3.2. KVALITATÍVNA ANALÝZA: HLBŠÍ POHĽAD NA RÓMSKU RELIGIOZITU 32
3.2.1. Interpretácia rozhovorov 32
3.2.2. Analýza vnímania náboženstva a jeho funkcie v živote komunity 35
3.2.3. Vplyv segregácie a sociálnych faktorov na náboženskú prax a vieru 36
3.3. DISKUSIA A SYNTÉZA ZISTENÍ 38
3.3.1. Porovnanie teoretických poznatkov s vlastnými zisteniami 38
3.3.2. Syntéza výsledkov kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu 39
ZÁVER 42
ZOZNAM MÁP A TABULIEK 49

PRÍLOHY 52
ZOZNAM PRAMEŇOV 46

ZOZNAM MÁP A TABULIEK

Mapa 1 Priestorové rozloženie rómskych osídlení v obciach okresu Krupina podľa typu osídlenia (Atlas rómskych komunít 2019) 497

Tabuľka 1 Obce okresu Krupina s rómskym obyvateľstvom podľa podielu populácie a typu osídlenia (Atlas rómskych komunít 2019) 508

Tabuľka 2 Najpočetnejšie náboženské vyznania osôb rómskej národnosti v obciach okresu Krupina (SODB 2021) 519

ÚVOD

Hlavným cieľom bakalárskej práce je analyzovať religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina so zameraním na jej prejavy, špecifiká a vzťah k sociálnym a priestorovým podmienkam života, najmä k segregácii. Práca sa sústreďuje na to, akým spôsobom Rómovia v skúmanom regióne prežívajú vieru, aké miesto má náboženstvo v ich každodennom živote a do akej miery je podoba ich religiozity ovplyvnená prostredím, v ktorom žijú. Zámerom práce nie je skúmať religiozitu iba ako formálnu cirkevnú príslušnosť, ale aj ako súčasť rodinného, komunitného a sociálneho života.

Na dosiahnutie hlavného cieľa bolo potrebné splniť aj viaceré parciálne ciele. Prvým z nich bolo vymedziť základné teoretické východiská religiozity, jej typov, vzťahu náboženstva a priestoru a vplyvu sociálnych štruktúr na náboženský život. Druhým čiastočným cieľom bolo priblížiť náboženskú identitu a religiozitu rómskej menšiny na Slovensku, najmä jej historický vývoj, dominantné denominácie a špecifiká rómskej religiozity. Ďalším cieľom bolo charakterizovať okres Krupina ako územie výskumu, a to z geografického, sociálneho, demografického aj konfesionálneho hľadiska. Osobitná pozornosť bola venovaná aj identifikácii rómskych komunít v jednotlivých obciach okresu, ich početnosti a priestorovému umiestneniu. Posledným menším cieľom bolo prostredníctvom kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu zistiť, ako sa religiozita prejavuje v konkrétnych rómskych komunitách okresu Krupina a aký vplyv má na jej podobu segregácia a širšie sociálne prostredie.

Na základe stanoveného cieľa práce boli formulované aj výskumné otázky, na ktoré sa práca snaží odpovedať. Prvou výskumnou otázkou je, aké prejavy a špecifiká má religiozita rómskej menšiny v okrese Krupina. Druhá výskumná otázka smeruje k tomu, aký vplyv má segregácia a priestorové postavenie rómskych komunít na podobu ich religiozity. Treťou výskumnou otázkou je, ako sociálne podmienky života rómskej komunity ovplyvňujú spôsob prežívania viery v skúmanom regióne.

Zvolená téma je dôležitá z viacerých dôvodov. Religiozita rómskej menšiny býva v spoločnosti často zjednodušovaná alebo hodnotená len zvonka, najmä podľa účasti na bohoslužbách alebo podľa formálnej cirkevnej príslušnosti. Takýto pohľad však nepostačuje na pochopenie toho, aké miesto má viera v každodennom živote rómskej komunity, aké funkcie plní a ako sa prejavuje v prostredí, ktoré je často poznačené sociálnym vylúčením. Práca je preto prínosná nielen z hľadiska akademického poznania, ale aj pre lepšie porozumenie

fungovania rómskych komunít v lokálnom prostredí. Jej význam možno vidieť aj v tom, že prepája tému religiozity s témou segregácie, teda s javom, ktorý výrazne ovplyvňuje sociálne postavenie Rómov aj ich každodenný život.

Prínos práce spočíva aj v tom, že sa zameriava na konkrétny región, teda na okres Krupina. Väčšia časť výskumov rómskej religiozity na Slovensku sa sústreďuje na iné oblasti, najmä na východné Slovensko, zatiaľ čo menšie vidiecke regióny južnej časti stredného Slovenska bývajú spracované menej. Skúmanie religiozity Rómov v okrese Krupina preto môže prispieť k doplneniu regionálneho obrazu tejto problematiky. Zároveň môže byť prínosné aj pre miestnu prax, najmä pre cirkevné prostredie, komunitnú prácu a lepšie pochopenie vzťahov medzi rómskou menšinou a majoritou v obciach, kde spolu žijú.

Prvá kapitola práce je venovaná teoretickým východiskám. Najskôr sa zameriava na vymedzenie pojmu religiozita, na jej typy a na rozdiel medzi náboženstvom a religiozitou. Následne sa venuje vzťahu náboženstva a priestoru a napokon aj vplyvu sociálnych štruktúr na náboženský život. Cieľom tejto kapitoly je vytvoriť teoretický rámec, ktorý umožní lepšie pochopiť religiozitu ako sociálny, kultúrny a priestorový jav.

Druhá podkapitola sa sústreďuje na rómsku menšinu na Slovensku. Pozornosť je v nej venovaná historickému vývoju a súčasným prejavom religiozity Rómov, prehľadu dominantných náboženských denominácií a špecifikám rómskej religiozity. Táto kapitola prepája všeobecnejšie poznatky o religiozite s konkrétnym rómskym prostredím a ukazuje, že rómska religiozita má osobité črty, ktoré nemožno redukovať iba na formálnu príslušnosť ku kresťanským cirkvám.

Tretia podkapitola charakterizuje okres Krupina ako územie výskumu. Obsahuje geografické a sociálne špecifiká okresu, stručný opis jeho náboženského prostredia a demografickú a sociálnu štruktúru rómskej komunity v regióne. Jej úlohou je ukázať, v akom priestore sa skúmané komunity nachádzajú a aké podmienky vytvárajú rámec pre ich každodenný život aj religiozitu.

Druhá kapitola je zameraná na metodologický prístup práce. Vysvetľuje, prečo bol zvolený kombinovaný výskumný prístup a aké metódy a zdroje boli pri spracovaní práce použité. Opisuje využitie kvantitatívnych údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021, z Atlasu rómskych komunít 2019 a z cirkevných zdrojov, ale aj kvalitatívny výskum realizovaný formou pološtrukturovaných rozhovorov.

Tretia kapitola predstavuje analytickú časť práce. V jej prvej časti sa venujem kvantitatívnej analýze religiozity v okrese Krupina, najmä priestorovému rozloženiu rómskych komunít a geografickej distribúcii jednotlivých denominácií. V ďalšej časti sa sústreďujem na

kvalitatívnu analýzu, teda na interpretáciu rozhovorov, na funkcie náboženstva v živote komunity a na vplyv segregácie na náboženskú prax. Práve táto kapitola tvorí jadro práce, pretože prepája teoretické východiská s konkrétnymi zisteniami z terénu.

Záverečná podkapitola je venovaná diskusii a záveru. Diskusia porovnáva vlastné zistenia s odbornou literatúrou, odpovedá na výskumné otázky a poukazuje aj na limity výskumu. V závere sú zhrnuté najdôležitejšie poznatky práce a ich význam pre pochopenie religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina.

Táto bakalárska práca sa teda usiluje ukázať, že religiozita rómskej menšiny nie je okrajovým ani jednoduchým javom. Naopak, ide o tému, ktorá je úzko spätá s priestorom, sociálnymi podmienkami, rodinným životom aj komunitnou identitou. Práve preto je potrebné skúmať ju nielen všeobecne, ale aj v konkrétnom lokálnom prostredí, akým je okres Krupina.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

1.1. TEORETICKÉ VYMEDZENIE KĽÚČOVÝCH POJMOV

1.1.1. Definícia religiozity

Religiozita predstavuje dôležitú súčasť života človeka a vyjadruje jeho vzťah k Bohu, viere a náboženstvu. Ide o komplexný jav, ktorý zahŕňa myslenie, prežívanie aj správanie človeka v súvislosti s vierou. Religiozita sa neprejavuje len v účasti na bohoslužbách, ale aj v každodennom živote, v hodnotách, ktoré človek uznáva, a v jeho konaní. Zahŕňa teda nielen vedomosti o náboženstve, ale aj osobné presvedčenie, náboženské city a praktické prejavy viery. V tomto zmysle môže byť človek religiózny aj bez toho, aby bol aktívnym členom konkrétnej cirkvi (Vansač – Jurašek, 2015).

Je potrebné rozlišovať medzi náboženstvom a religiozitou. Náboženstvo predstavuje systém viery, pravidiel a tradícií, zatiaľ čo religiozita vyjadruje konkrétny vzťah jednotlivca alebo skupiny k tomuto systému. To znamená, že aj ľudia s rovnakým náboženským vyznaním môžu svoju vieru prežívať rôznym spôsobom.

Religiozita môže byť chápaná aj ako súčasť širšieho duchovného života človeka, pričom jej podoba je ovplyvnená kultúrnym a sociálnym prostredím, v ktorom jednotlivec žije. Nie je preto jednotná, ale nadobúda rôzne formy v závislosti od spoločnosti, tradícií a historického vývoja (Budilová – Jakoubek, 2011).

Neprejavuje sa len prostredníctvom formálnych náboženských inštitúcií alebo účasti na bohoslužbách. V mnohých prípadoch ide aj o individuálnu a osobnú skúsenosť viery, ktorá sa môže realizovať mimo oficiálnych cirkevných štruktúr (Podolinská, 2007).

1.1.2. Typy religiozity

V odbornej literatúre sa uvádza viacero typov religiozity. Jedným zo základných rozdelení je individuálna a kolektívna religiozita. Individuálna religiozita je založená na osobnom prežívaní viery a nemusí byť viazaná na cirkev. Naopak kolektívna religiozita sa prejavuje v rámci spoločenstva, napríklad účasťou na bohoslužbách alebo spoločných rituáloch (Štefaňak, 2016).

Ďalším rozdelením je inštitucionalizovaná a neinštitucionalizovaná religiozita. Inštitucionalizovaná religiozita je spojená s cirkevnými štruktúrami a organizovaným

náboženským životom. Neinštitucionalizovaná religiozita je viac osobná a nie je viazaná na konkrétnu cirkev. V súčasnosti sa čoraz viac prejavuje práve táto forma religiozity. Religiozitu môžeme rozdeliť aj podľa spôsobu prežívania. Jedna forma je založená skôr na silných zážitkoch, symboloch a emóciách, zatiaľ čo druhá sa opiera o učenie, pravidlá a systematické poznanie viery (Podolinská, 2008).

Z hľadiska spoločenského vývoja sa rozlišuje aj tradičná a moderná religiozita. Tradičná religiozita je spojená s pevnými pravidlami, autoritou cirkvi a stabilnými hodnotami. Moderná religiozita je flexibilnejšia, viac individuálna a reaguje na zmeny v spoločnosti, ako sú globalizácia či rast individualizmu (Kardis, 2013).

Z pohľadu tejto práce je dôležité, že religiozita rómskej komunity sa nedá zaradiť len k jednému typu. V jej prostredí sa často spája osobné prežívanie viery, silný komunitný rozmer, domáce formy religiozity aj tradičné náboženské prvky, čo je dôležité pre ďalšie skúmanie religiozity Rómov v okrese Krupina.

1.1.3. Vzťah náboženstva a priestoru (náboženská geografia)

Vzťah medzi náboženstvom a priestorom patrí medzi dôležité oblasti skúmania v rámci náboženskej geografie. Tá sa zaoberá tým, ako sa náboženstvo prejavuje v priestore, aké má rozmiestnenie a ako ovplyvňuje život spoločnosti v konkrétnych regiónoch. Zároveň skúma aj to, ako samotné prostredie vplýva na podobu religiozity a náboženského správania obyvateľstva. Náboženská geografia sleduje najmä priestorové rozloženie náboženstiev, konfesionálnu štruktúru obyvateľstva a fungovanie cirkevných inštitúcií v jednotlivých oblastiach. Náboženstvo teda nie je len duchovný jav, ale má aj svoj konkrétny priestorový rozmer. Je úzko späté s konkrétnymi miestami, ktoré majú pre veriacich osobitný význam. Ide napríklad o kostoly, pútnické miesta alebo rôzne sakrálne objekty. Prejavuje sa v správaní, hodnotách a vzťahoch v rámci určitého priestoru. Priestor teda nie je len fyzický, ale aj sociálny a kultúrny (Matlovič, 1997).

Religiozita nie je v priestore rozložená rovnomerne. Jej konkrétna podoba sa mení v závislosti od regiónu, typu sídla, historického vývoja aj od charakteru miestnej komunity. Podolinská (2008) upozorňuje, že religiozita v súčasnosti nadobúda rozličné formy podľa sociálneho a kultúrneho prostredia, v ktorom človek žije. To znamená, že rovnaké náboženské vyznanie sa môže v rozdielnych lokalitách prejavovať odlišne, a to nielen vo vzťahu k cirkevným inštitúciám, ale aj v každodenných praktikách, symboloch a spôsoboch prežívania viery.

Význam priestoru sa prejavuje aj v tom, že náboženstvo sa neodohráva iba v kostole alebo v súkromí jednotlivca, ale vstupuje aj do širšieho verejného a spoločenského priestoru. Ako uvádza Štefaňak (2016), náboženstvo je aj v súčasnosti súčasťou verejného života a ovplyvňuje hodnoty, postoje a správanie ľudí. Priestor teda nemožno chápať len ako kulisu náboženského života, ale ako prostredie, ktoré religiozitu formuje a zároveň je ňou spätne pretvárané.

V prípade rómskych komunít zohráva priestor ešte výraznejšiu úlohu. Rómovia často žijú v priestorovo oddelených lokalitách, na okraji obcí alebo v segregovaných osadách, čo má dosah aj na ich náboženský život. Vansač a Jurašek (2015) poukazujú na to, že religiozita je u Rómov úzko prepojená s každodenným životom a môže zohrávať dôležitú úlohu pri ich sociálnom začlenení. Spôsob, akým je komunita priestorovo usporiadaná, preto vplýva aj na to, kde a ako sa viera prejavuje, aký je kontakt s cirkvou a do akej miery sa náboženský život odohráva v oficiálnom alebo komunitnom prostredí.

Na význam priestoru v rómskom prostredí upozorňujú aj Podolinská a Hrustič (2010), podľa ktorých sa náboženský život v segregovaných komunitách často neviaže prednostne na farské prostredie, ale skôr na komunitu samotnú, na domáce modlitby, neformálne stretnutia a terénne misijné pôsobenie. V takýchto prípadoch sa ukazuje, že vzdialenosť od kostola alebo slabší kontakt s oficiálnymi cirkevnými štruktúrami neznamenajú automaticky absenciu religiozity, ale skôr jej inú priestorovú a sociálnu podobu.

S priestorovým rozmerom úzko súvisí aj sociálne vylúčenie. Rusnáková a Rochovská (2014) ukazujú, že segregované rómske komunity sú často spojené s chudobou, slabšou infraštruktúrou a obmedzeným prístupom k službám. Takéto prostredie neovplyvňuje iba sociálnu situáciu obyvateľov, ale aj ich možnosti zapájania sa do širšieho spoločenského a náboženského života. Ak komunita žije priestorovo oddelene, religiozita sa viac uzatvára do vlastného komunitného rámca a menej sa viaže na spoločný priestor s majoritou.

Z uvedeného vyplýva, že vzťah náboženstva a priestoru je dôležitý aj pre túto prácu, pretože umožňuje skúmať religiozitu rómskej menšiny nielen ako otázku viery, ale aj ako jav formovaný konkrétnym miestom, typom sídla, sociálnymi podmienkami a mierou segregácie. Práve v prípade okresu Krupina bude dôležité sledovať, ako sa religiozita rómskych komunít prejavuje v odlišných priestorových podmienkach a aký vplyv má na jej podobu život vo vnútri obce, na jej okraji alebo mimo nej.

1.1.4. Vplyv sociálnych štruktúr na náboženský život

Náboženský život jednotlivca nie je ovplyvňovaný len jeho osobným presvedčením, ale aj sociálnym prostredím, v ktorom žije. Religiozita sa formuje v konkrétnych spoločenských vzťahoch, v rodine, komunite a v každodenných skúsenostiach človeka. Preto ju nemožno chápať ako izolovaný jav, ale ako súčasť širšieho sociálneho života. Podolinská (2008) upozorňuje, že religiozita v súčasnosti nadobúda rozličné podoby podľa prostredia, v ktorom sa človek nachádza, a že jej prejavy sa menia v závislosti od lokálneho aj širšieho spoločenského kontextu.

Dôležitú úlohu pri formovaní religiozity zohráva rodina a komunita. Práve v nich sa odovzdávajú základné hodnoty, zvyky a spôsoby prežívania viery. V prípade rómskeho prostredia sa náboženstvo často neprejavuje len ako individuálne presvedčenie, ale ako súčasť rodinného a komunitného života. Kozoň et al. (2016) upozorňujú, že tradičná rómska kultúra je silno previazaná s rodinnými väzbami, spoločnými normami a kolektívnym prežívaním dôležitých životných udalostí. Aj religiozita sa preto v takomto prostredí prenáša najmä prostredníctvom rodiny a komunity.

Sociálne prostredie zároveň vplýva aj na to, akú podobu religiozita nadobúda. Podolinská (2007) ukazuje, že pri rómskej religiozite nestačí sledovať len formálnu príslušnosť ku konkrétnej cirkvi, pretože viera je výrazne prepojená s každodennosťou, rodinnými vzťahmi a praktickými životnými situáciami. To znamená, že religiozita môže byť silne prítomná aj tam, kde nie je pravidelný kontakt s oficiálnym cirkevným prostredím. V takomto prípade sa viera viac sústreďuje do domáceho priestoru, do modlitby, sviatkov, pohrebných zvykov a ochranných praktík.

Významným sociálnym faktorom je aj prostredie, v ktorom človek žije. Náboženstvo sa odlišne prejavuje vo vidieckom a mestskom priestore, v stabilných komunitách aj v prostredí s väčšou mierou sociálnej neistoty. Matlovič (1997) poukazuje na to, že náboženstvo má aj svoj priestorový rozmer a jeho prejavy sú viazané na konkrétne regióny, typy sídiel a miestne spoločenské vzťahy. V menších a tradičnejších komunitách býva náboženský život častejšie previazaný s lokálnym prostredím, komunitou a každodenným kontaktom medzi ľuďmi.

Sociálne štruktúry sa výrazne prejavujú aj v segregovanom prostredí. V takýchto lokalitách sa náboženský život častejšie odohráva vo vnútri komunity a menej v spoločnom priestore s majoritou. Podolinská a Hrustič (2010) uvádzajú, že úspešnosť náboženského pôsobenia v rómskych komunitách často závisí od toho, či sa cirkev alebo misia dokáže priblížiť priamo do prostredia komunity. V segregovaných osadách tak môžu mať väčší význam malé modlitebné skupiny, priama pastorácia v teréne alebo neformálne náboženské autority než klasický farský model, v ktorom sa predpokladá, že veriaci prídu sami do kostola.

Na podobu religiozity vplývajú aj širšie sociálne podmienky, najmä chudoba, slabšia infraštruktúra a obmedzený kontakt s majoritou. Rusnáková a Rochovská (2014) ukazujú, že segregované rómske komunity sú často spojené s priestorovým vylúčením, ktoré ovplyvňuje nielen kvalitu života, ale aj možnosti zapájania sa do širšieho spoločenského a náboženského života. Ak komunita žije oddelene, religiozita sa viac uzatvára do vlastného komunitného rámca a menej sa viaže na oficiálne cirkevné štruktúry.

Na druhej strane sa ukazuje, že religiozita môže byť v sociálne znevýhodnenom prostredí aj významnou oporou. Hrustič (2009) poukazuje na to, že náboženské konverzie a intenzívnejšie náboženské pôsobenie v rómskych komunitách nemožno chápať ako náhodné alebo povrchné javy. Často súvisia s konkrétnou sociálnou situáciou, s miestnym prostredím a so snahou nájsť nový poriadok, identitu a spôsob života. Podobne aj Vansač a Jurašek (2015) zdôrazňujú, že religiozita a spiritualita môžu v rómskych komunitách podporovať pozitívne zmeny, vnútornú stabilitu a sociálne začlenenie, ak sú prepojené s reálnym životom ľudí.

Z uvedeného vyplýva, že religiozitu nemožno chápať izolovane, ale ako jav, ktorý je formovaný sociálnym prostredím, rodinou, komunitou, priestorovým usporiadaním a každodennými životnými podmienkami. Práve prepojenie sociálnych štruktúr a náboženského života je dôležité aj pre túto prácu, pretože umožňuje skúmať religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nielen ako otázku viery, ale aj ako súčasť každodenného života, sociálnych vzťahov a segregovaného prostredia.

1.2. NÁBOŽENSKÁ IDENTITA A RELIGIOZITA RÓMSKEJ MENŠINY NA SLOVENSKU

1.2.1 Historický vývoj a súčasné prejavy religiozity Rómov na Slovensku

Pri religiozite Rómov na Slovensku nestačí sledovať iba to, ku ktorej cirkvi sa hlásia. Dôležité je aj to, ako vieru reálne prežívajú v každodennom živote a aké miesto má náboženstvo v rodine, komunite a vo vzťahu k dôležitým životným situáciám. Ako uvádzajú Kozubik et al. (2022), Rómovia sa historicky najčastejšie viazali na náboženstvo prostredia, v ktorom žili. V praxi to znamenalo, že v katolíckych regiónoch prijímali najmä katolicizmus, vo východoslovenskom prostredí aj gréckokatolícke prvky a v protestantských oblastiach sa stretávame s evanjelickým alebo reformovaným vplyvom.

To však neznamená, že religiozita Rómov bola totožná s religiozitou majority. Podolinská (2007) upozorňuje, že Rómovia síce navonok používajú tie isté kresťanské symboly

a sami sa označujú za kresťanov, no vnútorný obsah ich viery môže byť odlišný. Práve preto navrhuje hovoriť skôr o rómskej zbožnosti než iba o formálnej cirkevnej príslušnosti, keďže táto zbožnosť je viac prepojená s rodinou, komunitou a konkrétnou životnou skúsenosťou.

V minulosti sa religiozita Rómov prejavovala predovšetkým cez rodinu, životné obrady a komunitné zvyky. V tradičnej rómskej kultúre boli viera, hodnotový systém a rodinné správanie úzko previazané (Kozoň et al., 2016). Náboženstvo tak nevystupovalo ako oddelená sféra, ale bolo súčasťou každodenného života, sviatkov, krstov, svadieb a pohrebov. Budayová (2019) zároveň uvádza, že popri kresťanských prvkoch sa udržiavali aj rôzne predstavy o duchoch zomrelých, ochrane rodiny pred nešťastím a ďalšie praktiky, ktoré mali pre komunitu praktický význam.

Práve tu vidno výrazný rozdiel voči majorite. U majority sa religiozita častejšie spája s pravidelnou účasťou na bohoslužbách, sviatosťami a vzťahom ku kostolu. U Rómov mala a často stále má väčší význam domáca a komunitná zbožnosť. To znamená, že človek sa môže považovať za veriaceho aj vtedy, keď nechodí pravidelne do kostola, ale viera je súčasťou rodinného života, modlitieb, sviatkov a reakcií na ťažké životné situácie. Na tento rozdiel upozorňuje aj Hrustič (2009), podľa ktorého je chybou automaticky pokladať rómsku religiozitu za povrchnú alebo len formálnu, pretože aj medzi Rómami existuje široké spektrum postojov od formálnej príslušnosti až po veľmi intenzívne prežívanú vieru.

Dôležitú úlohu pri vývoji religiozity Rómov zohrávajú aj regionálne rozdiely. Religiozitu Rómov nemožno chápať jednotne pre celé Slovensko, pretože jej konkrétna podoba závisí od miestneho náboženského prostredia, historického vývoja aj od intenzity kontaktu komunity s cirkevnými a misijnými aktivitami. Na východnom Slovensku sa častejšie stretávame s gréckokatolíckym prostredím a s výraznejším pôsobením misijných a letničných spoločenstiev, zatiaľ čo v južnej a strednej časti Slovenska sa religiozita Rómov častejšie formovala v kontakte s rímskokatolíckou a evanjelickou tradíciou (Podolinská & Hrustič, 2010). Práve tieto regionálne rozdiely sú dôležité aj preto, že ukazujú, ako silno je religiozita viazaná na konkrétne miesto a miestne konfesionálne prostredie.

Zásadnejšia zmena prišla najmä po roku 1990. Práve v tomto období sa v rómskych komunitách začali výraznejšie objavovať misijné a charizmatické prúdy, ktoré ponúkali nový spôsob prežívania viery. Podolinská a Hrustič (2010) uvádzajú, že popri tradičných cirkvách začali v rómskych komunitách pôsobiť aj Apoštolská cirkev, baptisti, adventisti, metodisti a rôzne menšie spoločenstvá či misie zamerané priamo na Rómov. Tieto smery kládli väčší dôraz na osobnú premenu, spoločnú modlitbu, svedectvo, uzdravenie a aktívne zapojenie veriacich.

Súčasná religiozita Rómov je preto výsledkom dvoch vrstiev. Prvou je tradičná zbožnosť, naviazaná na rodinu, komunitu, sviatky, pohreby a ochranné praktiky. Druhou je novšia misijná a konvertitská religiozita, spojená s letničnými a charizmatickými skupinami, osobnou zmenou života a novým chápaním identity. Podolinská (2015) pritom ukazuje, že pri týchto konverziách nejde iba o zmenu náboženskej príslušnosti, ale často aj o zmenu vnímania samého seba, rodiny a rómstva.

Z uvedeného vyplýva, že religiozita Rómov na Slovensku má historicky aj v súčasnosti viacvrstvový charakter. Spája v sebe preberanie náboženstva väčšinového prostredia, silný rodinný a komunitný rozmer viery, regionálne rozdiely aj novšie misijné a charizmatické vplyvy. Pre túto prácu je dôležité najmä to, že okres Krupina sa nachádza v priestore, kde sa religiozita rómskej menšiny formuje predovšetkým v kontakte s katolíckym a evanjelickým prostredím, nie s gréckokatolíckou tradíciou typickou skôr pre východné Slovensko. Práve preto bude v empirickej časti dôležité sledovať, akým spôsobom sa tieto širšie historické a regionálne súvislosti premietajú do konkrétnej podoby religiozity miestnych rómskych komunít.

1.2.2 Prehľad dominantných náboženských denominácií

Pri náboženskej identite Rómov na Slovensku nemožno hovoriť o jednej cirkevnej príslušnosti, ktorá by platila rovnako pre celé územie. Väčšina výskumov sa však zhoduje v tom, že Rómovia sa najčastejšie viažu na kresťanské cirkvi, pričom konkrétna denominácia závisí najmä od regiónu a od náboženského prostredia majority. Ako uvádzajú Kozubik et al. (2022), Rómovia spravidla preberali náboženstvo krajiny a lokálneho prostredia, v ktorom žili, čo sa na Slovensku prejavilo najmä väzbou na katolícke a protestantské prostredie.

Z historického aj súčasného hľadiska má medzi Rómami na Slovensku silné postavenie rímskokatolícka cirkev. Súvisí to s tým, že veľká časť územia Slovenska bola dlhodobo formovaná katolíckou tradíciou. V katolíckom prostredí sa religiozita Rómov prejavovala najmä účasťou na krstoch, pohreboch, sviatkoch a ďalších obradoch. Aj keď to nemuselo znamenať pravidelný farský život, príslušnosť ku katolicizmu bola často dôležitou súčasťou identity. Podolinská (2007) pritom upozorňuje, že samotné členstvo v cirkvi ešte nevysvetľuje, ako sa viera v skutočnosti prežíva.

Významné miesto má v niektorých oblastiach aj gréckokatolícka cirkev, najmä na východnom Slovensku. Práve tam žijú Rómovia v prostredí, kde je gréckokatolícka tradícia prirodzenou súčasťou života väčšinového obyvateľstva. Podolinská a Hrustič (2010) uvádzajú,

že gréckokatolícka cirkev patrí medzi tie tradičné cirkvi, ktoré sú v rómskom prostredí dlhodobo prítomné a venujú sa aj pastorácii Rómov.

V oblastiach s protestantským obyvateľstvom sa časť Rómov viaže aj na evanjelické a reformované prostredie. Aj tu sa ukazuje základné pravidlo, že rómska religiozita sa často formuje v kontakte s miestnym väčšinovým náboženským prostredím. Výskumy zachytávajú katolícke, gréckokatolícke, evanjelické aj reformované lokality, a preto nemožno hovoriť o jednej dominantnej denominácii, ktorá by vystihovala všetkých Rómov na Slovensku (Podolinská & Hrustič, 2010; Hrustič, 2009).

Od tradičných cirkví sa dnešná situácia odlišuje tým, že v rómskych komunitách sa od 90. rokov výraznejšie presadili aj novšie evanjelikálne, letničné a charizmatické smery. Podolinská a Hrustič (2010) uvádzajú, že v rómskych komunitách na Slovensku pôsobia napríklad Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, adventisti, metodisti, rôzne neformálne kresťanské spoločenstvá a osobitné misijné projekty zamerané priamo na Rómov.

Práve letničné a charizmatické skupiny sú v súčasnom období jedným z najvýraznejších javov rómskej religiozity. Ich význam spočíva v tom, že ponúkajú iný spôsob náboženského života než tradičná farská štruktúra. Dôraz kladú na osobné obrátenie, živé bohoslužby, svedectvo, modlitbu, uzdravenie a viditeľnú zmenu života. Hrustič (2009) vo výskume vo východnom Zemplíne ukazuje, že práve v takomto prostredí dochádzalo aj ku konverziám a prechodom medzi jednotlivými smermi.

Zároveň však nemožno denominácie chápať ako úplne pevné a uzavreté hranice. Budilová a Jakoubek (2011) upozorňujú, že výskum religiozity Rómov sa často zjednodušuje, hoci v skutočnosti ide o veľmi pestrý jav. V praxi sa môže stať, že človek sa považuje za katolíka, no zároveň sa zúčastňuje modlitebných stretnutí charizmatického typu alebo prijíma niektoré praktiky z iného náboženského prostredia.

V prostredí Banskobystrického kraja, najmä v jeho južnej a juhozápadnej časti, kam patrí aj okres Krupina, sa náboženské prostredie formovalo predovšetkým v kontakte s rímskokatolíckou a evanjelickou tradíciou. Na rozdiel od východného Slovenska, kde má výraznejšie postavenie gréckokatolícka cirkev, je pre tento región typické najmä prelínanie katolíckeho a protestantského rámca. Práve tento regionálny kontext je dôležitý aj pre empirickú časť práce, pretože naznačuje, že religiozita rómskej menšiny v okrese Krupina sa formuje najmä v kontakte s katolíckym a evanjelickým prostredím.

Z uvedeného vyplýva, že náboženská identita Rómov na Slovensku je denominačne pestrá a jej konkrétna podoba závisí od regiónu, miestneho náboženského prostredia aj od sociálnej situácie komunity. Pre túto prácu je preto dôležité sledovať, ku ktorým cirkevným

tradíciám sa rómske komunity v okrese Krupina hlásia, aký majú vzťah ku katolíckemu a evanjelickému prostrediu a do akej miery sa ich religiozita viaže na oficiálne cirkevné štruktúry alebo na komunitné a domáce formy viery.

1.2.3 Špecifiká rómskej religiozity

Rómska religiozita na Slovensku sa od majority neodlišuje tým, že by bola úplne iná vo vierovyznaní, ale skôr tým, ako sa viera prežíva a aké miesto má v každodennom živote. Podolinská (2007) upozorňuje, že u Rómov nestačí sledovať iba formálnu príslušnosť ku kresťanstvu, pretože ich religiozita je výrazne prepojená s rodinou, komunitou a konkrétnou životnou skúsenosťou. Aj preto navrhuje hovoriť skôr o rómskej zbožnosti než iba o cirkevnej príslušnosti. V praxi to znamená, že viera sa často neprejavuje len účasťou na omši, ale aj domácou modlitbou, úctou k svätým predmetom, mariánskou úctou alebo rôznymi ochrannými úkonmi.

Jednou z výrazných čŕt tradičnej rómskej religiozity je silná prítomnosť smrti a posmrtného sveta v každodennom myslení. Veria v mulov, teda duše zomrelých, ktoré sa môžu vracať medzi živých a negatívne zasahovať do života pozostalých. Smrť preto nie je vnímaná len ako biologický koniec, ale ako udalosť, pri ktorej treba dodržať určité pravidlá, aby sa zabránilo návratu zosnulého alebo jeho škodlivému pôsobeniu. Tento motív strachu z návratu duše je zároveň úzko spojený s úctou k mŕtvemu (Hudáková, Vojtíšek, 2004).

Práve pohrebné zvyky sú dobrým príkladom toho, že rómska religiozita je viac komunitná a praktická než u majority. Z výskumov vyplýva, že pri zosnulom sa bdie, teda nenecháva sa sám až do pohrebu, pretože bdenie pomáha prekonať strach aj úzkosť zo smrti a zároveň má ochranný význam. V niektorých lokalitách sa pred pohrebom otvára alebo naopak zatvára okno, čo ukazuje, že konkrétna prax sa môže od osady k osade líšiť. Štúdie zároveň pripomínajú, že pri pohrebných zvykoch sa objavovali aj predmety ako modlitebná knižka, ruženec, sväté obrázky, sošky či svätená voda, teda predmety, ktoré mali sprevádzať zosnulého a zároveň pomôcť zabrániť návratu jeho duše medzi živých (Podolinská, 2007).

Ďalším konkrétnym prejavom tradičnej religiozity bola prísaha pri kríži. Tá sa využívala najmä pri riešení sporov alebo v situáciách, keď bolo potrebné potvrdiť pravdu. Kríž tu neplnil iba funkciu kresťanského symbolu, ale aj funkciu spoločenskej autority a morálneho potvrdenia (Hudáková, Vojtíšek, 2004).

Do tradičného okruhu patrí aj viera v uhranutie a ochranné praktiky, ktoré sa spájajú s takzvanou uhlíkovou alebo ohňovou vodou (jagalo paňi). Ide o vodu, do ktorej sa vkladajú

žeravé uhlíky, pričom sa človek prežehnáva a voda sa následne použije na umytie alebo napitie pri uhranutí, najmä u detí. Hoci ide o ochranný a magický úkon, zároveň sa spája s kresťanskými prvkami, napríklad s prežehnaním alebo vyslovenou modlitbou (Budayová, 2019).

Pre rómske prostredie je typická aj vizuálna a predmetná religiozita. Podolinská vo svojich výskumoch upozorňuje, že dôležitú úlohu zohrávajú sväté obrázky, sošky, mariánska úcta a rôzne posvätné predmety v domácnosti. Uctievajú najmä Pannu Máriu a Ježiša. Sväté obrázky nemusia byť len dekoráciou, ale stávajú sa súčasťou domáceho náboženského priestoru. Rómovia tieto predmety nevyhodia, ani keď sa poškodia, ale uchovávajú ich.

V súčasnosti sa v časti rómskych komunít presadili aj letničné a charizmatické smery, ktoré priniesli nový spôsob náboženského života. Podolinská a Hrustič (2010) ukazujú, že tieto skupiny kladú dôraz na osobnú premenu, živú modlitbu, svedectvo, uzdravenie a silný komunitný zážitok viery. V porovnaní s tradičnou katolíckou alebo gréckokatolíckou zbožnosťou je tu menej priestoru pre tiché domáce rituály a viac pre spoločné modlitebné stretnutia, osobné vyznania viery a verejnú zmenu správania.

Z uvedeného vyplýva, že špecifiká rómskej religiozity nespočívajú len v cirkevnej príslušnosti, ale najmä v spôsobe prežívania viery. Náboženstvo je v rómskom prostredí úzko spojené s rodinou, komunitou, každodenným životom, smrťou, ochranou domácnosti a zvládaním neistoty. Práve preto nemožno religiozitu Rómov hodnotiť iba podľa návštevy kostola alebo podľa formálneho hlásenia sa ku konkrétnej cirkvi. Pre výskum v okrese Krupina to znamená, že v empirickej časti bude potrebné sledovať nielen oficiálnu náboženskú príslušnosť respondentov, ale aj ich domáce náboženské praktiky, vzťah ku kostolu a farárovi, význam pohrebných a ochranných zvykov a tiež to, ako podobu religiozity ovplyvňuje sociálne prostredie a segregácia.

1.3. CHARAKTERISTIKA OKRESU KRUPINA

1.3.1. Geografické a sociálne špecifiká okresu Krupina

Okres Krupina sa nachádza v juhozápadnej časti Banskobystrického kraja a patrí medzi menšie okresy Slovenska. Má rozlohu 585 km² a jeho sídelná štruktúra je prevažne vidiecka. Ide o územie s nižšou hustotou zaľudnenia, pričom podľa údajov zo SODB 2021 mal okres necelých 22-tisíc obyvateľov. Patrí doňho 36 samosprávnych obcí, z toho sú dve mestá. Takýto charakter regiónu je dôležitý aj pre výskum religiozity, pretože v menších obciach a vo

vidieckom prostredí bývajú miestne vzťahy, rodinné väzby aj náboženský život často pevnejšie previazané než vo väčších mestách.

Z prírodného hľadiska je okres tvorený najmä Krupinskou planinou a čiastočne zasahuje aj do Štiavnických vrchov a Ipeľskej pahorkatiny. Povrch je prevažne pahorkatinný až vrchovinný, čo sa odráža aj na rozptýlenejšom osídlení a na vidieckom charaktere sídiel. V rámci okresu má významné postavenie najmä mesto Krupina ako prirodzené administratívne centrum regiónu a Dudince ako kúpeľné mesto s osobitnou funkciou v rámci cestovného ruchu. Tento charakter územia vytvára prostredie, v ktorom sa religiozita prirodzene spája s lokálnou komunitou, farským zázemím a každodenným životom obyvateľov.

Dôležitou črtou okresu je aj jeho historicky formované konfesionálne prostredie. Katolícke zázemie okresu je viditeľné zo štruktúry farností v rámci Krupinského dekanátu, do ktorého patria napríklad Bzovík, Čekovce, Dudince, Hontianske Nemce, Krupina, Litava, Sebechleby, Senohrad alebo Terany. Podľa Schematizmu Banskobystrickej diecézy ide o priestor, kde má rímskokatolícka cirkev stále výrazné inštitucionálne zastúpenie.

Popri katolíckom prostredí je okres Krupina zároveň súčasťou širšieho evanjelického priestoru Hontu. To potvrdzujú údaje ECAV, podľa ktorých do Hontianskeho seniorátu patria viaceré obce tohto regiónu, ako napríklad Cerovo, Hontianske Moravce, Hontianske Tesáre, Krupina, Lišov, Sudince, Súdovce, Terany. Aj keď evanjelické prostredie nie je v každej obci rovnako silné, jeho prítomnosť je dôležitá pre pochopenie konfesionálnej pestrosti skúmaného územia.

Zo sociálneho hľadiska ide o región, ktorý má skôr slabšiu hospodársku základňu a vyšší podiel vidieckeho obyvateľstva. Práve to je dôležité aj pre tému bakalárskej práce, pretože religiozita sa v takomto prostredí často viaže na lokálnu komunitu, rodinu a každodenný život. V menších obciach bývajú náboženské prejavy viditeľnejšie prepojené s miestnym prostredím, s farským životom a s tradičnými formami viery. Preto je okres Krupina vhodným územím na skúmanie toho, ako sa religiozita rómskej menšiny formuje v konkrétnom regionálnom, sociálnom a konfesionálnom prostredí.

Podľa výsledkov SODB 2021 bolo na úrovni celej Slovenskej republiky najpočetnejším náboženským vyznaním rímskokatolícke vyznanie, ku ktorému sa prihlásilo 55,8 % obyvateľov, zatiaľ čo bez náboženského vyznania bolo 23,8 % obyvateľov. Celoslovenský konfesionálny obraz však nie je úplne jednotný, keďže popri rímskokatolíckom vyznaní patria medzi najvýznamnejšie aj ďalšie cirkvi, najmä evanjelická, gréckokatolícka a reformovaná, ktoré majú silnejšie postavenie v odlišných historických a regionálnych prostrediach Slovenska. V prípade okresu Krupina však práca vychádza zo špecifického výberu údajov týkajúcich sa

osôb, ktoré uviedli rómsku národnosť. V tomto súbore sa vo väčšine sledovaných obcí ako najčastejšie vyznanie objavuje Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike, napríklad v Bzovíku, Čekovciach, Hontianskych Nemciach, Krupine, Litave či Teranoch. To naznačuje, že aj rómska populácia v skúmanom regióne sa formuje predovšetkým v katolíckom prostredí, hoci v jednotlivých obciach sa objavujú aj odchýlky vrátane obyvateľov bez náboženského vyznania, ako napríklad v Teranoch. Tento konfesionálny rámec je dôležitý aj pre výskum religiozity rómskej menšiny, pretože ukazuje, v akom väčšinovom náboženskom prostredí sa rómske komunity v okrese Krupina formujú.

1.3.2. Demografická a sociálna štruktúra rómskej komunity v regióne

Pri skúmaní rómskej komunity v okrese Krupina je dôležité vychádzať z toho, že nejde o početnú populáciu v porovnaní s niektorými inými regiónmi Slovenska, no zároveň ide o komunitu, ktorá je v rámci okresu prítomná vo viacerých obciach a má odlišné sociálne aj priestorové postavenie. Podľa Atlasu rómskych komunít 2019 sa v okrese Krupina nachádzajú marginalizované rómske komunity vo viacerých obciach, pričom ich priestorové rozloženie nie je rovnaké. V niektorých obciach žijú vo vnútri obce, inde na jej okraji a v niektorých prípadoch mimo obce, čo je dôležitý ukazovateľ miery segregácie (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2019).

Práve priestorová poloha rómskej komunity v rámci sídla výrazne vplýva na jej sociálne fungovanie. Ak sa komunita nachádza priamo vo vnútri obce, kontakt s majoritou býva prirodzenejší a každodenné vzťahy sú intenzívnejšie. Naopak, ak sa komunita nachádza na okraji obce alebo mimo nej, vytvára sa väčší priestor pre sociálne aj symbolické oddeľovanie. Rusnáková a Rochovská (2014) upozorňujú, že priestorové vylúčenie rómskych komunít úzko súvisí s chudobou, slabšou infraštruktúrou a obmedzeným prístupom k službám.

Na širšej úrovni je dôležité pripomenúť, že rómska populácia na Slovensku je priestorovo rozložená nerovnomerne. Najvyššie koncentrácie sa nachádzajú na východnom Slovensku a na juhu stredného Slovenska, pričom práve južné a juhovýchodné časti stredného Slovenska sú dôležité aj pre okres Krupina. Korec, Ďurček a Bačík (2022) upozorňujú, že rozmiestnenie Rómov na Slovensku má výrazný regionálny charakter a že ich prítomnosť sa spája najmä s periférnejšími a sociálne slabšími oblasťami.

Z hľadiska sociálnej štruktúry nemožno rómsku komunitu v regióne chápať ako jednotnú. Rozdiely sa prejavujú nielen medzi jednotlivými obcami, ale aj v rámci samotných komunít. Iná môže byť situácia Rómov, ktorí žijú priamo v obci, a iná tých, ktorí žijú v osade

alebo v oddelenej časti sídla. Práve preto je vhodné stručne priblížiť základný prehľad obcí okresu Krupina, v ktorých sa podľa Atlasu rómskych komunít 2019 nachádza rómske obyvateľstvo, a zároveň naznačiť mieru jeho priestorovej segregácie.

2. METODIKA VÝSKUMU

2.1. METODOLOGICKÝ PRÍSTUP

Pri spracovaní bakalárskej práce bol zvolený kombinovaný výskumný prístup, teda prepojenie kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu. Tento prístup bol zvolený preto, že samotné štatistické údaje by nepostačovali na pochopenie religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina a naopak, samotné rozhovory by neumožnili zachytiť širší priestorový a sociálny kontext. Cieľom preto bolo spojiť číselné údaje o rozložení rómskych komunít a náboženskom prostredí s výpoveďami ľudí, ktorí sa s touto témou stretávajú priamo v praxi.

Pri realizácii výskumu bol zohľadnený aj etický rozmer práce s respondentmi. Respondenti boli oboznámení s cieľom výskumu a s tým, že ich výpovede budú použité výlučne na účely bakalárskej práce. Rozhovory prebiehali na základe ich dobrovoľného súhlasu. V práci sú výpovede spracované tak, aby neboli zverejnené citlivé osobné údaje a aby nebolo možné respondentov jednoznačne identifikovať, pokiaľ to nebolo nevyhnutné z hľadiska charakteru výskumu. Časť rozhovorov bola zaznamenaná formou poznámok, prípadne priebežného zapisovania hlavných výpovedí počas terénneho výskumu. Pri spracovaní materiálu som dbala na rešpektujúci prístup k respondentom aj k citlivej povahe témy.

Súčasťou metodologického prístupu je aj uvedomenie si limitov výskumu. Výskum bol realizovaný na obmedzenom počte lokalít a respondentov, preto jeho závery nemožno automaticky zovšeobecniť na všetky rómske komunity na Slovensku. Výpovede respondentov sú zároveň do určitej miery subjektívne, keďže vychádzajú z ich osobných skúseností, postojov a životnej situácie. Obmedzením je aj to, že v niektorých obciach nebolo možné realizovať rozhovory so všetkými skupinami respondentov v rovnakom rozsahu. Napriek tomu však výskum poskytuje dôležitý pohľad na konkrétnu podobu religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina a umožňuje lepšie pochopiť jej vzťah k sociálnym a priestorovým podmienkam života.

2.2. KVANTITATÍVNA ČASŤ

Kvantitatívna časť výskumu bola zameraná na základnú charakteristiku územia a na priestorové rozmiestnenie rómskych komunít v okrese Krupina. V tejto časti boli využité údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021, z Atlasu rómskych komunít 2019 a z informácií o náboženskom prostredí v jednotlivých obciach, najmä zo zdrojov ECAV – Hontiansky seniorát a Schematizmu Banskobystrickej diecézy. Tieto údaje umožnili zachytiť základný demografický, priestorový a konfesionálny rámec skúmaného územia.

2.3. KVALITATÍVNA ČASŤ

Kvalitatívna časť výskumu bola realizovaná formou pološtrukturovaných rozhovorov. Ich cieľom bolo zachytiť hlbšie súvislosti medzi religiozitou a segregáciou, ktoré nie je možné vyčítať iba zo štatistických údajov. Rozhovory boli uskutočnené v obciach Cerovo, Litava, Senohrad a Čekovce. Respondenti pochádzali z cirkevného prostredia, komunitného centra aj z rómskej komunity. Takýto výber respondentov umožnil porovnať pohľad duchovných, pracovníkov z praxe a samotných členov komunity.

Otázky v rozhovoroch boli zamerané najmä na náboženskú príslušnosť a religiozitu respondentov, konkrétne náboženské praktiky v domácnosti a komunite, vzťah ku kostolu a k farárovi, kontakt s majoritou a vzťahy v obci, vplyv segregácie na náboženský život a rozdiely medzi integrovanejšími a segregovanými Rómami. Získané odpovede slúžili ako základ pre interpretáciu konkrétnych prejavov religiozity v skúmaných lokalitách.

3. ANALYTICKÁ A DISKUSNÁ ČASŤ (PRAKTICKÁ ČASŤ)

3.1. KVANTITATÍVNA ANALÝZA RELIGIOZITY V OKRESE KRUPINA

Kvantitatívna analýza vychádza z údajov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021, z Atlasu rómskych komunít 2019 a z údajov o cirkevnom prostredí v jednotlivých obciach okresu Krupina. Cieľom tejto časti je ukázať, v ktorých obciach sa nachádzajú rómske komunity, aký je ich aproximatívny podiel v obci, aký má ich osídlenie priestorový charakter a v akom konfesionálnom prostredí sa tieto komunity nachádzajú.

3.1.1. Analýza štatistických dát o priestorovom rozložení rómskeho obyvateľstva

Kvantitatívna analýza religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina vychádza z porovnania údajov Atlasu rómskych komunít 2019 a Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021. Oba zdroje zachytávajú rómsku populáciu odlišným spôsobom. Kým Atlas rómskych komunít eviduje predovšetkým marginalizované rómske komunity a samostatné osídlenia, SODB 2021 zahŕňa všetky osoby, ktoré uviedli rómsku národnosť. Z tohto dôvodu sa v údajoch SODB objavuje širší okruh obcí než v Atlase rómskych komunít. Ide napríklad o obce Čabradský Vrbovok, Dolný Badín, Drienovo, Horný Badín, Jalšovík, Kráľovce-Krnišov, Ladzany, Medovarce, Rykynčice, Sebechleby alebo Senohrad, ktoré sa v ARK 2019 nenachádzajú. To naznačuje, že v týchto obciach síce žijú osoby rómskej národnosti, no nejde o priestorovo výrazné alebo samostatne evidované marginalizované komunity. Naopak, obce zachytené v oboch zdrojoch predstavujú tie lokality, kde je rómske obyvateľstvo nielen prítomné, ale aj sociálne a priestorovo výraznejšie.

Z údajov Atlasu rómskych komunít 2019 vyplýva, že okres Krupina nie je z hľadiska postavenia rómskej komunity jednotný, ale zahŕňa obce s rôznou mierou priestorového začlenenia aj segregácie. Komunity žijúce vo vnútri obce sa nachádzajú najmä v Hontianskych Nemciach, Hontianskych Moravciach a v Krupine. Komunity situované na okraji obce sa nachádzajú v Čekovciach, Domaníkoch, Litave a Teranoch. Osídlenia mimo obce, ktoré predstavujú výraznejší znak segregácie, sa nachádzajú v Bzovíku, Cerove, Hontianskych

Nemciach, Hontianskych Tesároch, Horných Mladoniciach a v Krupine. Už toto základné rozloženie ukazuje, že rómska populácia v okrese Krupina žije v odlišných priestorových podmienkach, ktoré môžu ovplyvňovať aj každodenný kontakt s majoritou, prístup k službám a v širšom zmysle aj náboženský život komunity.

Z pohľadu podielu rómskeho obyvateľstva patria medzi najvýraznejšie obce Sudince, kde sa podiel pohybuje v intervale 61–70 %, ďalej Domaníky s intervalom 41–50 % a Čekovce, Hontianske Tesáre a Lišov, kde sa podiel pohybuje v intervale 31–40 %. Vyšší podiel rómskeho obyvateľstva sa nachádza aj v obciach Bzovík, Cerovo, Horné Mladonice, Krupina a Terany, kde sa pohybuje v intervale 11–20 %. Naopak, nižší podiel eviduje Atlas v obciach Drážovce, Hontianske Moravce a Hontianske Nemce, kde sa podiel pohybuje len v intervale 1–10 %. Tieto rozdiely ukazujú, že rómska populácia v okrese Krupina nie je rozložená rovnomerne a medzi jednotlivými obcami existujú výrazné rozdiely nielen v početnosti, ale aj v type osídlenia.

Dôležitý je aj samotný charakter osídlenia. V niektorých obciach Atlas eviduje samostatné osídlenia, v iných nie. To znamená, že v časti obcí síce rómske obyvateľstvo žije, ale nie je sústredené do samostatne evidovaného osídlenia. Takáto situácia je v Drážovciach, Lišove, Sudinciach a Súdovciach, kde je evidovaný určitý podiel rómskeho obyvateľstva, no Atlas neeviduje samostatné osídlenie. To môže naznačovať, že Rómovia v týchto obciach žijú rozptýlenejšie medzi majoritou alebo v menších skupinách, ktoré nie sú zachytené ako osobitné osídlenie. Aj tento typ rozloženia je dôležitý, pretože naznačuje odlišnú podobu každodenného fungovania komunity než v obciach s výraznejším osadným osídlením.

Výraznejší znak segregácie možno pozorovať tam, kde sa osídlenie nachádza mimo obce. Takáto situácia sa objavuje napríklad v Bzovíku, kde Atlas uvádza jedno osídlenie mimo obce s počtom obyvateľov v intervale 151–200, v Cerove s osídlením mimo obce v intervale 51–100, v Hontianskych Nemciach, kde sa jedno z dvoch osídlení nachádza mimo obce v intervale 30–50, v Hontianskych Tesároch s osídlením mimo obce v intervale 101–150, v Horných Mladoniciach s osídlením mimo obce v intervale 30–50 a v Krupine, kde Atlas eviduje osídlenie mimo obce v intervale 51–100. Takéto priestorové oddelenie je významné najmä preto, že komunita žijúca mimo obce býva spravidla vo väčšej sociálnej vzdialenosti od majority.

Osídlenia na okraji obce sa nachádzajú napríklad v Čekovciach v intervale 51–100, v Domaníkoch v intervale 30–50, v Teranoch v intervale 30–50 a najvýraznejšie v Litave, kde sa osídlenie na okraji obce pohybuje v intervale 251–300 obyvateľov. Práve Litava je z tohto

pohľadu mimoriadne zaujímavá, pretože ide o obec s výraznejším priestorovým oddelením rómskej komunity a zároveň o jednu z lokalít, v ktorých sa neskôr realizoval aj kvalitatívny výskum. V tomto prípade sa ukazuje, že lokalita s početnejšou komunitou na okraji obce môže predstavovať dôležitý priestor na skúmanie vzťahu medzi segregáciou a každodenným prežívaním religiozity.

Naopak, vo viacerých obciach sa osídlenia nachádzajú vo vnútri obce. Takáto situácia je v Hontianskych Moravciach, kde Atlas uvádza jedno osídlenie vo vnútri obce v intervale 51–100, v Hontianskych Nemciach, kde sa jedno z osídlení nachádza vo vnútri obce v intervale 30–50, a v Krupine, kde Atlas eviduje osídlenie vo vnútri obce v intervale 51–100. Takýto typ rozloženia môže naznačovať väčšiu mieru každodenného kontaktu s majoritou a čiastočne integrovanejšie postavenie komunity, hoci to ešte automaticky neznamená absenciu sociálneho vylúčenia.

Osobitne zaujímavá je situácia v obciach, kde sa kombinujú viaceré typy osídlenia. Príkladom sú Hontianske Nemce, kde Atlas eviduje dve osídlenia, jedno mimo obce a jedno vo vnútri obce. Táto obec je zaujímavá tým, že ukazuje rozdielne formy bývania rómskej komunity v rámci jedného sídla. Podobne aj Krupina ako okresné mesto spája osídlenie mimo obce aj vo vnútri obce, čo naznačuje vnútornú diferencovanosť rómskej populácie aj v mestskom prostredí. Z kvalitatívneho výskumu zároveň vyplynulo, že podobná diferenciácia sa objavuje aj v Litave, kde časť rómskych rodín žije priamo v obci a časť v oddelenejšom osídlení na jej okraji.

Pre ďalší výskum boli z hľadiska terénneho pozorovania a rozhovorov dôležité najmä obce Cerovo, Litava a Čekovce, pričom rozhovor s farármi sa uskutočnil aj v Senohrade. Tieto lokality boli významné preto, že umožnili porovnať rôzne formy osídlenia a rôznu mieru sociálneho začlenenia rómskej komunity. Kým niektoré z nich predstavujú výraznejšie segregované prostredie, inde bolo možné sledovať komunitu žijúcu priamo v obci alebo na jej okraji. Už na úrovni kvantitatívnej charakteristiky sa tak ukazuje, že pri skúmaní religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno oddeľovať náboženský život od sociálnych a priestorových podmienok, v ktorých komunita žije.

Takéto prostredie následne vplýva na možnosti vzdelávania, pracovného uplatnenia aj na každodenné kontakty v obci, a tým nepriamo aj na spôsob života a religiozitu rómskej komunity. Porovnanie údajov Atlasu rómskych komunít 2019 a SODB 2021 preto ukazuje, že rómska populácia v okrese Krupina je rozložená širšie, než zachytáva samotný Atlas rómskych

komunít, pričom miera segregácie sa medzi jednotlivými obcami výrazne líši. Táto kvantitatívna diferenciácia zároveň vytvára základný rámec pre následnú kvalitatívnu analýzu religiozity v konkrétnych lokalitách.

3.1.2. Geografická distribúcia jednotlivých denominácií

Pri hodnotení náboženského prostredia v okrese Krupina sa ukazuje, že najvýraznejšie zastúpenie má rímskokatolícka cirkev. Vyplýva to zo Schematizmu Banskobystrickej diecézy, podľa ktorého do Krupinského dekanátu patria viaceré obce skúmaného územia a v mnohých z nich sa nachádza katolícky kostol, kaplnka alebo farský objekt. Katolícke prostredie je tak v okrese priestorovo najrozšírenejšie a tvorí základný konfesionálny rámec viacerých obcí.

Katolícke objekty sa nachádzajú vo všetkých sledovaných obciach. V niektorých prípadoch ide o farské kostoly, inde o kaplnky alebo filiálne kostoly. Z priestorového hľadiska to znamená, že katolícka cirkev je prítomná vo väčšine sledovaných obcí a predstavuje najstabilnejšiu a najrozšírenejšiu denomináciu v regióne. Táto situácia zároveň zodpovedá širšiemu historickému vývoju južnej časti stredného Slovenska, kde malo katolícke prostredie dlhodobo silné postavenie.

Popri katolíckom prostredí sa v okrese Krupina nachádza aj evanjelické prostredie, ktoré je viazané najmä na obce patriace do Hontianskeho seniorátu. Podľa údajov ECAV ide o obce Cerovo, Drážovce, Hontianske Moravce, Hontianske Tesáre, Krupina, Lišov, Sudince, Súdovce a Terany. Evanjelická prítomnosť v týchto obciach ukazuje, že konfesionálna štruktúra okresu nie je úplne jednotná a že v regióne sa vedľa seba historicky formovali dve hlavné kresťanské tradície.

Zaujímavé je, že v niektorých obciach sa nachádza iba katolícke prostredie, zatiaľ čo v iných sa stretáva katolícka aj evanjelická denominácia. Takáto kombinácia je viditeľná v obciach Cerovo, Hontianske Moravce, Hontianske Tesáre, Súdovce, Terany a v meste Krupina, kde sa nachádzajú katolícke aj evanjelické cirkevné objekty. Tieto obce sú z hľadiska náboženskej geografie zaujímavé tým, že v nich vedľa seba existujú dve hlavné konfesijné tradície, čo môže vplývať aj na lokálnu náboženskú identitu obyvateľstva a na charakter náboženského života v obci.

Na doplnenie týchto údajov boli realizované aj telefonické rozhovory s duchovnými Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Farár Dubek z Krupiny uviedol, že v krupinskom evanjelickom cirkevnom zbore sa Rómovia nenachádzajú. Farár Tóth z Hontianskych Moraviec, ktorý patrí aj pod Lišov, Tesáre, uviedol, že sa tam nachádza iba niekoľko jednotlivcov rómskeho pôvodu. Farárka Kukulová z Cerova zároveň uviedla, že v evanjelickom prostredí Cerova sa Rómovia v cirkvi nevyskytujú, napriek tomu, že majorita obce je pravdepodobne viac viazaná na evanjelické prostredie. Tieto zistenia naznačujú, že aj tam, kde je evanjelická tradícia v obci prítomná, sa rómska komunita na oficiálny cirkevný život tejto cirkvi napája len veľmi slabo alebo vôbec.

Kvantitatívna analýza teda ukazuje, že rómske komunity v okrese Krupina sa nachádzajú v rozdielnych priestorových a sociálnych podmienkach. Kým v niektorých obciach žijú vo vnútri obce alebo v jej bezprostrednej blízkosti, inde sa nachádzajú na okraji alebo mimo sídla, čo naznačuje vyššiu mieru segregácie. Zároveň sa ukazuje, že skúmané obce sa nachádzajú v katolíckom aj evanjelickom prostredí, no väzby rómskej komunity na evanjelickú cirkev sa javia ako veľmi slabé. Už na tejto úrovni je zrejmé, že religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno skúmať oddelene od priestorového usporiadania komunity a od miestneho konfesionálneho zázemia.

3.2. KVALITATÍVNA ANALÝZA: HLBŠÍ POHĽAD NA RÓMSKU RELIGIOZITU

3.2.1. Interpretácia rozhovorov

Kvalitatívna časť výskumu mi umožnila zachytiť religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina priamo v prostredí, v ktorom sa každodenne prejavuje. Rozhovory prebehli v Cerove, na Senohrade, v Litave a v Čekovciach a zapojili sa do nich farári, pracovníci komunitného centra aj samotní Rómovia. Vďaka tomu som mohla porovnať pohľad duchovných a pracovníkov z praxe s pohľadom samotnej komunity.

Rozhovory boli realizované dva dni po sebe. Prvý deň prebehol výskum v Cerove, druhý deň nasledovali ostatné lokality, teda Litava, Senohrad a Čekovce. V Cerove a na Litave bolo zapojených približne dvadsať respondentov, v Senohrade dvaja farári a v Čekovciach jedna

rómska respondentka žijúca priamo v obci. V Cerove a v Čekovciach bolo súčasťou terénneho pozorovania aj navštívenie cintorína.

V Cerove sa v komunitnom centre uskutočnil spoločný rozhovor s farárom Jozefom Poliakom, riaditeľkou komunitného centra Jankou Pretiovou, pracovníkom komunitného centra pánom Záchenským a tromi rómskymi ženami z obce. Z rozhovorov vyplynulo, že väčšina miestnych Rómov sa hlási ku katolíckemu prostrediu a v domácnostiach majú sväté obrázky a kríže, aby boli „v blízkej prítomnosti s Bohom“. Zároveň zaznelo, že ešte pred približne dvadsiatimi rokmi mnohí miestni Rómovia do kostola nechodili, no v súčasnosti už niektorí z nich do kostola chodia. Keď sa v rodine udeje niečo zlé, začnú sa viac modliť a chodiť do kostola, teda na Boha sa obracajú najmä v náročných životných situáciách. V rozhovore sa objavila aj zmienka o púťach na Staré Hory, o vode spájanej s uzdravením a o tom, že na púte chodievali najmä ženy, ale niekedy aj muži. Pred pandémiou sa na púte chodievalo pravidelne autobusom, dnes už skôr individuálne autom.

Súčasťou terénneho pozorovania v Cerove bola aj návšteva osady a cintorína. Rómske hroby sa nachádzali skôr na okraji cintorína a boli výrazne vyzdobené, najmä soškami anjelov a umelými kvetmi. Aj tento vizuálny prvok potvrdzoval, že smrť a spomínanie na zosnulých má v komunite veľmi silné miesto. Respondenti hovorili, že po smrti človeka sa rodina a komunita pravidelne stretávajú u rodiny zosnulého, modlia sa, spomínajú na zosnulého a ostávajú hore až do východu slnka, pretože je potrebné zosnulého „odprevadiť“ do pohrebu. Na výročie smrti sa chodí na hrob, zapaľujú sa sviečky aj doma a robí sa za zosnulého omša. Pri pohrebe musí byť hudba, často harmonika alebo husle, a emóciám dávajú maximálne voľný priebeh. Veria, že ak na pohrebe prší, za zosnulým neplačú len oni, ale aj nebo. Do rakvy ukladajú veci, ktoré mal zosnulý rád, napríklad cigarety, zapaľovač, kávu, peniaze, zlato alebo mobil. Zosnulý sa pochováva v topánkach. Keď rakvu uložia do hrobu a začne na ňu padať hlina, až vtedy sú presvedčení, že daný človek naozaj zomrel.

Na Senohrade sa uskutočnil rozhovor s farármi Jurajom Mojžišom a Martinom Kňažekom, ktorí hovorili aj o situácii v Horných Mladoniciach a Čekovciach. Ich pohľad bol viac zameraný na každodenný kontakt s rómskou komunitou a na jej správanie. Opisovali, že s Rómami prichádzajú do kontaktu najmä pri pohreboch, pri charite alebo pri príležitostných návštevách. Zároveň sa v ich výpovediach objavovala aj kritika, napríklad v súvislosti s tým, že Rómovia podľa nich neplatia za pohreby, pýtajú peniaze alebo nevyužívajú pomoc tak, ako by si predstavovali. Tieto rozhovory boli dôležité preto, že ukázali rozdiel medzi pohľadom

cirkevného prostredia a pohľadom samotných Rómov. Spomenuli aj to, že na Senohrade v minulosti bola osada, kde žili problémoví Rómovia. Všetci okrem jednej rodiny odtiaľ odišli, väčšina do Neresnice vo Zvolene. Na Senohrade ostala iba jedna rómska rodina, ktorá je podľa ich slov veľmi slušná.

Veľmi významným bodom výskumu bola Litava, kde som mala možnosť porovnať dve odlišné prostredia. V dedinskej časti žili Rómovia, ktorí odišli z osady a snažili sa žiť upravenejšie a stabilnejšie. Ich domy boli čisté, moderné, udržiavané a viditeľne vyzdobené náboženskými predmetmi. Pred domami sa nachádzali sväté sošky, na stenách izieb obrazy Ježiša, Panny Márie a Poslednej večere a v obývačke mali oltár so sochami, sviečkami a krížom. Respondenti uviedli, že si dávajú dom vysvätiť hneď po nasťahovaní a potom každý rok. Modlili sa najmä Otčenáš, ale aj vlastné prosby a ďakovné modlitby.

Úplne odlišne pôsobila osada v Litave, kde podľa výpovedí žije približne 400 Rómov vo veľmi zlých podmienkach. V osade nie je vodovod a ľudia majú prístup len k jednému platenému stĺpu s kohútikom, prípadne si vodu nosia aj z potoka. Bývanie je provizórne a životné podmienky sú podstatne horšie než v dedinskej časti obce. Napriek tomu aj tu bola religiozita veľmi silná. V príbytkoch sa nachádzali sväté obrázky a kríže, ľudia sa modlia, dávajú si krstiť deti a keď niekto zomrie, celá osada chodí na pohreby. Do kostola na omše nechodia a ich vzťah s farárom je skôr negatívny. Sami uvádzali, že Boh je stále s nimi a v nich, aj keď kostol nenavštevujú. Jedna staršia pani nám ukázala, ako pripravujú a používajú uhlíkovú vodu, najmä na potieranie malých detí, aby im „nezočilo“. Z piecky dala do vody pár uhlíkov, pomodlila sa pri tom, potrela s ňou dieťa po čele a zvyšok vyliala.

V rozhovore s rómskou respondentkou z Čekoviec sa ukázalo veľmi silné osobné prežívanie viery. Sama o sebe hovorila ako o veriacej žene, ktorá síce pravidelne nechodí do kostola, ale Boh je podľa nej stále prítomný v jej živote. Uviedla, že má prijaté sviatosti a rovnako aj jej deti. Zároveň zdôraznila, že k Bohu sa neobracia iba doma, ale počas celého dňa a na každom mieste, kde sa nachádza. Podľa jej slov sa modlí, prosí ho a ďakuje mu priebežne v bežnom živote, pretože verí, že je stále s ňou. Osobitne silno hovorila o skúsenosti s ťažkým pôrodom, pri ktorom mala pocit, že ona aj jej dcérka na chvíľu zomreli, no Boh ich podľa jej presvedčenia znovu priviedol k životu. Túto skúsenosť vnímala ako zázrak a ako dôkaz, že Boh v jej živote konkrétne pôsobí. Podľa jej výpovede jej pomáha aj v ďalších oblastiach života, najmä pri starostlivosti o deti a pri zdravotných problémoch.

3.2.2. Analýza vnímania náboženstva a jeho funkcie v živote komunity

Z rozhovorov vyplynulo, že náboženstvo má v živote komunity viacero funkcií a nemožno ho chápať len ako súkromnú vieru jednotlivca. V prvom rade má ochrannú funkciu. Respondenti opakovane hovorili o tom, že sa modlia najmä vtedy, keď sa stane niečo zlé, keď je niekto chorý alebo keď rodina prežíva nešťastie. Viera sa teda aktivizuje v krízových situáciách a Boh je vnímaný ako niekto, ku komu sa človek obracia o pomoc, ochranu alebo útechu. To sa ukázalo v Cerove aj v litavskej osade.

Náboženstvo má zároveň aj silnú domácu a vizuálnu podobu. Sväté obrázky, sošky, kríže a oltáriky neboli len dekoráciou, ale prirodzenou súčasťou domáceho priestoru. Respondenti ich spájali s prítomnosťou Boha v dome, s ochranou rodiny a s náboženskou identitou domácnosti. V dedinskej časti Litavy sa náboženské predmety objavovali v upravenom a reprezentatívnom priestore, zatiaľ čo v osade boli prítomné aj vo veľmi skromných podmienkach. Niekde to bola aj len kartička s Ježišovou podobizňou prilepená páskou na stene. To ukazuje, že viera bola dôležitá bez ohľadu na sociálnu situáciu, len sa prejavovala v odlišných podmienkach.

Veľmi silnú funkciu malo náboženstvo aj v súvislosti so smrťou a posmrtným svetom. Pohrebné zvyky, modlitby za zosnulých, zapaľovanie sviečok a pravidelné návštevy hrobov ukazovali, že smrť nie je chápaná len ako koniec života, ale ako dôležitý prechodový moment, ktorý si vyžaduje osobitnú pozornosť komunity. S tým úzko súvisela aj viera v mulov, teda v duchov zomrelých, ktorí môžu byť prítomní medzi živými. Respondenti opisovali, že ak sa ich boja, modlia sa a snažia sa ich odohnať. Jozef z osady na Litave uviedol: „Keď sa pri mne objaví mulo, nevidím mu do tváre, iba cítim, že je pri mne. Bojím sa ho, lebo neviem, či je to naozaj ten, čo zomrel alebo je to Satan.“

Dôležitou súčasťou religiozity sú aj morálne a sociálne prejavy viery. Prísaha pri kríži nie je len náboženským úkonom, ale aj spôsobom potvrdenia pravdy a riešenia sporov. Rómovia uviedli, že keď chcú partnerovi niečo prisahať, musia kľačať v noci na cintoríne alebo v kostole pred krížom, držať pred sebou neprekrížené prsty a hovoriť pravdu, inak sa im prihodí nešťastie. Podobne aj uhlíková a svätená voda proti urieknutiu, teda „z očí“, nefungujú len ako zvyk, ale ako praktická ochrana detí a domácnosti.

Zaujímavým zistením bol aj veľmi osobný a emotívny vzťah k Bohu. V Cerove Klára povedala: „Keď sa mi niečo nepáči, kľudne vynadám aj Bohu.“ Ak sa stane niečo, čo ľudia vnímajú ako nespravodlivé alebo nepochopiteľné, v hneve alebo bolesti nadávajú aj Bohu. Nešlo pritom o popretie viery, ale skôr o veľmi priamy a osobný vzťah k Bohu, ktorý nie je vzdialenou autoritou, ale niekým, s kým človek vstupuje do živého vzťahu aj cez hnev, sťažnosť a bolesť.

Zo všetkých rozhovorov zároveň vyplynulo, že nikto z respondentov neuviedol príslušnosť k letničným alebo charizmatickým hnutiam. Rovnako nehovorili ani o blízkych osobách, ktoré by do takýchto spoločenstiev patrili. Hoci odborná literatúra upozorňuje na rast letničných a charizmatických smerov v niektorých rómskych komunitách na Slovensku, vo výskumných lokalitách okresu Krupina sa tento prvok nepotvrdil. Náboženský život respondentov sa viazal najmä na katolícke prostredie, domácu zbožnosť, modlitbu, sviatosti, pohrebné zvyky a ochranné praktiky.

3.2.3. Vplyv segregácie a sociálnych faktorov na náboženskú prax a vieru

Najvýraznejšie sa vplyv segregácie ukázal pri porovnaní dedinskej a osadnej časti Litavy. V dedinskej časti je religiozita prepojená s upraveným prostredím, so snahou o lepší život, s každoročným vysväcovaním domu a s domácou modlitbou. Tieto rodiny pôsobia stabilnejšie a ich religiozita je viditeľná aj navonok. Naopak, v osade je religiozita takisto silná, ale má viac vnútorný, ochranný a komunitný charakter. Ľudia žijú v ťažkých podmienkach, bez vodovodu a v provizórnych obydliach, nechodia do kostola, nechodia do práce a nemajú dobrý vzťah s farárom ani so starostkou, no napriek tomu sú veriaci a náboženstvo je dôležitou súčasťou ich života.

Segregácia sa tak neprejavuje tým, že by viera v osade bola slabšia, ale tým, že má inú podobu. Namiesto pravidelného kontaktu s kostolom a farským prostredím sa religiozita sústreďuje do domácnosti, do komunity a do praktík spojených s ochranou, chorobou, smrťou a každodennou neistotou. V tomto prostredí je viera viac orientovaná na zvládanie života v náročných podmienkach než na účasť na oficiálnom cirkevnom živote. Zároveň sa ukázalo, že časť ľudí by chcela svoj život zmeniť, ale nevidí reálnu možnosť, ako odísť z osady alebo

zlepšiť svoje podmienky. Viera im tak môže poskytovať nádej a vnútornú oporu, no sama osebe nestačí na prekonanie sociálneho vylúčenia.

Sociálne podmienky ovplyvňujú aj vzťah k farárovi a cirkvi. V Cerove a v dedinskej Litave sa cirkevné prostredie javilo ako prítomnejšie a prijateľnejšie. Rómovia farára chválili, stretávajú sa s ním, chodia do kostola a sú v kontakte s majoritou. Na osade v Litave bol vzťah s farárom z ich strany skôr negatívny. Uviedli, že za nimi vôbec nechodí a že im nepomáha.

Farári zo Senohradu zároveň vo svojich výpovediach poukazovali na to, že sociálne problémy, charita, pohreby či konflikty často prekryjú samotnú náboženskú stránku kontaktu s komunitou. Rómska rodina v Senohrade je podľa ich slov v dobrom vzťahu s farármi a navzájom si pomáhajú. V rozhovore na Senohrade zaznelo aj to, že v Čekovciach sa farár v minulosti niekoľko rokov snažil viac pracovať s rómskou komunitou a približovať ju ku kostolu. Podľa jeho slov sa ich usiloval prijímať aj cez konkrétnu pomoc, napríklad tým, že im pripravoval potravinové balíčky a snažil sa ich vítať aj na bohoslužbách. Postupne však nadobudol pocit, že časť Rómov vnímala tento prístup skôr ako možnosť materiálneho zisku než ako cestu k hlbšiemu náboženskému životu, pretože od neho začali opakovane žiadať ďalšiu pomoc. Farár zároveň uviedol, že táto snaha nakoniec neviedla k trvalejšiemu zapojeniu do farského života a v súčasnosti do kostola v Čekovciach nechodí ani jeden Róm. Praktizujú najmä krst a pohreb.

V Čekovciach sa ukázal aj rozdiel medzi Rómami žijúcimi priamo v obci a tými, ktorí bývajú oddelenejšie. Rozhovor bol vedený s respondentkou z obce, ktorej výpoveď pôsobila pokojne a usporiadane a ukazovala silné osobné prežívanie viery. Zároveň sa v rámci terénneho výskumu ukázalo, že rómska komunita v Čekovciach nie je jednotná. V obci žije približne dvadsať Rómov, ktorí sa vo väčšej miere snažia fungovať v bežnom živote obce a komunikácia s nimi je prirodzenejšia. Oddelenejšie býva skupina približne tridsať Rómov, pri ktorej sa skôr prejavujú sociálne problémy, najmä denné požívanie alkoholu, slabšie pracovné zapojenie a celkovo nestabilný spôsob života. Komunikácia s nimi je horšia. Keďže s touto skupinou nebol realizovaný priamy rozhovor, ich religiozitu nebolo možné bližšie posúdiť.

Kvalitatívna analýza teda ukázala, že religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno chápať len ako formálnu cirkevnú príslušnosť. Viera sa prejavuje najmä v domácnosti, v rodinných a komunitných zvykoch, v modlitbe pri chorobe a nešťastí, v spôsobe prežívania smrti a v ochranných praktikách. Zároveň sa potvrdilo, že segregácia výrazne ovplyvňuje podobu náboženského života. V menej segregovanom prostredí je religiozita viac

prepojená s domácim poriadkom, farským prostredím a snahou o stabilnejší život, zatiaľ čo v segregovanej osade sa viac sústreďuje na komunitu, ochranu, pohrebné zvyky a zvládanie každodennej neistoty.

3.3. DISKUSIA A SYNTÉZA ZISTENÍ

3.3.1. Porovnanie teoretických poznatkov s vlastnými zisteniami

Pri porovnaní teoretických poznatkov s vlastnými zisteniami sa ukázalo, že religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno chápať len cez formálnu cirkevnú príslušnosť. Tento záver sa zhoduje s tým, na čo upozorňuje Podolinská (2007), teda že pri Rómoch nestačí sledovať iba to, ku ktorej cirkvi sa hlásia, ale je potrebné skúmať aj to, ako vieru prežívajú v každodennom živote. Aj vo vlastnom výskume sa potvrdilo, že viera sa u respondentov prejavovala najmä v domácnosti, v rodinných vzťahoch, v modlitbe, v ochranných praktikách a vo vzťahu k smrti a pohrebu, nie iba cez pravidelnú účasť na bohoslužbách.

Teoretická časť práce ukázala, že rómska religiozita je úzko prepojená s rodinou, komunitou a konkrétnou životnou skúsenosťou. Tento predpoklad sa vo výskume potvrdil najmä v Cerove a na Litave. Respondenti opakovane hovorili o tom, že sa na Boha obracajú najmä vtedy, keď sa stane niečo zlé, keď je niekto chorý alebo keď rodina prežíva ťažké obdobie. Náboženstvo sa tak ukázalo nielen ako otázka viery, ale aj ako praktická opora v neistote a v krízových situáciách. V tomto smere sa moje zistenia zhodujú aj s poznatkami Budayovej (2019), podľa ktorej sa v rómskom prostredí náboženstvo prelína s každodenným životom a s praktickými spôsobmi zvládania problémov.

Rovnako sa potvrdili aj teoretické poznatky o silnej domácej a predmetnej podobe religiozity. V rozhovoroch sa opakovane objavovali sväté obrazy, sošky, kríže, domáce oltáriky, vysväcovanie domu či kartičky s náboženskými motívmi na stenách. Tieto prvky sa objavili v lepšie integrovaných domácnostiach aj v prostredí osady. Zistila som teda, že viera nebola viazaná len na kostolný priestor, ale bola veľmi silno prítomná aj v priestore domácnosti. Aj tento záver zodpovedá tomu, čo o rómskej zbožnosti píše Podolinská (2007), keď upozorňuje na význam domáceho a komunitného rozmeru viery.

Výrazná zhoda sa ukázala aj pri téme smrti a posmrtného sveta. Teoretická časť upozorňovala na význam pohrebných zvykov, viery v mulov, bdenia pri zosnulom a ochranných úkonov súvisiacich so smrťou. Vlastný výskum tieto poznatky jednoznačne potvrdil. V Cerove aj na Litave respondenti opisovali pravidelné stretnutia pri zosnulom, večerné modlitby, návštevy hrobov, zapaľovanie sviečok, ukladanie predmetov do rakvy aj strach zo zosnulého do momentu, kým rakvu neprikryje hlina. Rovnako sa vo výskume objavila aj viera v mulov. Tieto zistenia sú v súlade s prácami Hudákovej a Vojtíška (2004), ktorí upozorňujú, že v rómskom prostredí sa kresťanské prvky prepájajú s tradičnými predstavami o duchoch a o ochrane pred ich pôsobením.

Zhodu s teoretickými východiskami možno vidieť aj pri vzťahu medzi religiozitou a segregáciou. V literatúre sa uvádza, že priestorové oddelenie komunity vplýva aj na podobu náboženského života, keďže v segregovanom prostredí sa viera viac sústreďuje do komunity a domácnosti a menej do kontaktu s oficiálnym cirkevným prostredím. Tento predpoklad sa výrazne potvrdil pri porovnaní dedinskej a osadnej časti Litavy. V dedine bola religiozita viac prepojená s poriadkom v domácnosti, so snahou o stabilný život a s pravidelným vysväcovaním domu. V osade bola viera rovnako silná, ale mala viac ochranný, komunitný a vnútorný charakter. To znamená, že segregácia vieru neoslabovala, ale menila jej podobu.

Na druhej strane sa vo výskume ukázali aj niektoré odlišnosti oproti teoretickým poznatkom. Odborná literatúra, najmä Podolinská a Hrustič (2010), upozorňuje na rast letničných a charizmatických smerov v niektorých rómskych komunitách na Slovensku. V skúmaných lokalitách okresu Krupina sa však tento prvok nepotvrdil. Žiadny z respondentov neuviedol, že by patril k letničnému alebo charizmatickému spoločenstvu, ani nespomínal, že by sa takáto forma religiozity objavovala v jeho blízkom okolí. Religiozita respondentov sa viazala predovšetkým na katolícke prostredie, na domácu zbožnosť, sviatosti, modlitbu a tradičné praktiky. V tomto smere sa teda okres Krupina javí ako špecifický región, v ktorom sa potvrdzuje skôr tradičnejšia a komunitná podoba religiozity.

3.3.2. Syntéza výsledkov kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu

Pri spojení kvantitatívnych a kvalitatívnych zistení sa ukázalo, že religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno oddeliť od priestoru a sociálnych podmienok, v ktorých

komunita žije. Kvantitatívna analýza ukázala, že rómske komunity v okrese nie sú rozložené rovnomerne. V niektorých obciach sa nachádzajú vo vnútri obce, inde na jej okraji a v niektorých prípadoch mimo obce. Už samotné priestorové rozloženie naznačilo rozdielnu mieru segregácie a rozdielne možnosti kontaktu s majoritou a s oficiálnym cirkevným prostredím.

Kvalitatívna časť na tieto zistenia nadviazala a ukázala, že práve rozdielne priestorové a sociálne podmienky sa premietajú aj do konkrétnej podoby religiozity. V integrovanejšom prostredí, ako bola dedinská časť Litavy alebo niektoré rodiny v Cerove a Čekovciach, sa religiozita prejavovala vo väčšej prepojenosti s domácim poriadkom, so stabilitou rodiny, s lepším kontaktom s farárom a s pravidelnejšou väzbou na kostol. V segregovanejších prostrediach, najmä v osade na Litave, sa religiozita viac sústreďovala na ochranu, modlitbu pri nešťastí, pohrebné zvyky, vieru v mulov a komunitné zvládanie smrti a neistoty.

Kvantitatívna analýza zároveň ukázala, že okres Krupina sa nachádza v katolíckom aj evanjelickom prostredí. Kvalitatívne aj doplňujúce telefonické zistenia však naznačili, že rómska komunita sa v skúmaných obciach viaže najmä na katolícke prostredie, zatiaľ čo väzby na evanjelickú cirkev sú veľmi slabé alebo takmer chýbajú. To je dôležité preto, že samotná konfesionálna pestrosť regiónu ešte neznamená rovnaké zapojenie rómskej menšiny do jednotlivých denominácií. Pre rómsku religiozitu v okrese Krupina sa ako rozhodujúce neukázalo to, že v regióne existujú dve hlavné kresťanské tradície, ale skôr to, v akej miere má komunita kontakt s konkrétnym cirkevným prostredím a či je jej život viac integrovaný alebo segregovaný.

Syntéza oboch častí výskumu tak vedie k záveru, že religiozita rómskej menšiny v okrese Krupina je silno podmienená sociálnym a priestorovým rámcom života komunity. Viera je prítomná naprieč rôznymi typmi osídlenia, no jej podoba sa mení podľa toho, či komunita žije vo vnútri obce, na okraji alebo mimo nej, aký má kontakt s majoritou, s farárom a s inštitucionálnym náboženským prostredím. Práve v tom sa ukazuje hlavný prínos prepojenia kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu: štatistické údaje ukázali, kde a v akých podmienkach komunity žijú, zatiaľ čo rozhovory pomohli vysvetliť, ako sa tieto podmienky premietajú do každodenného prežívania viery.

Na záver možno povedať, že výsledky výskumu potvrdili základný predpoklad práce, teda že medzi religiozitou a segregáciou existuje vzťah, no nejde o jednoduchý alebo priamočiary vzťah. Segregácia neznamená slabšiu vieru, ale inú formu jej prežívania. V menej segregovanom prostredí je religiozita viac prepojená s oficiálnym cirkevným životom a s

usporiadaným domácim prostredím, zatiaľ čo v segregovanej komunite sa viac viaže na ochranné, komunitné a praktické funkcie.

ZÁVER

Hlavným cieľom bakalárskej práce bolo analyzovať religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina so zameraním na jej prejavy, špecifiká a vzťah k sociálnym a priestorovým podmienkam života, najmä k segregácii. Tento cieľ sa podarilo splniť prostredníctvom prepojenia teoretických východísk, kvantitatívnej analýzy vybraných štatistických údajov a kvalitatívneho výskumu realizovaného formou pološtrukturovaných rozhovorov. Práca ukázala, že religiozitu rómskej menšiny v skúmanom regióne nemožno chápať len ako otázku formálnej cirkevnej príslušnosti, ale ako súčasť každodenného života, rodinných vzťahov, komunitného prostredia a konkrétnych životných skúseností.

V teoretickej časti práce boli najskôr vymedzené základné pojmy religiozita, náboženstvo, priestor a sociálne štruktúry. Ukázalo sa, že religiozita je širší jav než samotné náboženstvo a zahŕňa osobné prežívanie viery, praktické prejavy náboženského života aj vzťah jednotlivca alebo komunity k posvätnému. Zároveň bolo dôležité ukázať, že religiozita je ovplyvnená prostredím, v ktorom človek žije, a že jej podoba sa mení podľa sociálnych, kultúrnych a priestorových podmienok. Na tieto východiská nadviazala kapitola venovaná rómskej menšine na Slovensku, ktorá ukázala, že religiozita Rómov má svoje špecifické črty. Neodlišuje sa ani tak samotným vierovyznaním, ale skôr spôsobom prežívania viery, jej silným rodinným a komunitným rozmerom, významom domácich náboženských praktík, vzťahom k smrti, pohrebu a ochranným úkonom. Teoretická časť zároveň ukázala, že religiozita Rómov na Slovensku nie je jednotná, ale regionálne diferencovaná.

Dôležitou súčasťou práce bola aj charakteristika okresu Krupina ako skúmaného územia. Ukázalo sa, že ide o menší vidiecky región s rozptýleným osídlením, historicky formovaným katolíckym aj evanjelickým prostredím a s prítomnosťou rómskych komunít v rôznych typoch osídlenia. Práve tento regionálny rámec bol dôležitý pre pochopenie ďalších zistení, pretože religiozita sa tu ukázala ako úzko spojená s miestnym prostredím, s konfesionálnou tradíciou obcí a s rozdielnou mierou sociálneho začlenenia alebo segregácie.

Kvantitatívna časť výskumu ukázala, že rómske komunity sa v okrese Krupina nachádzajú vo viacerých obciach, no ich priestorové rozloženie nie je rovnaké. V niektorých prípadoch žijú priamo vo vnútri obce, v iných na jej okraji a v ďalších mimo obce. Už samotné priestorové usporiadanie ukázalo rozdielnu mieru segregácie a rozdielne možnosti kontaktu s

majoritou. Zároveň sa ukázalo, že rómska populácia v okrese nie je rozložená rovnomerne ani z hľadiska početnosti. V niektorých obciach ide o výraznejší podiel rómskeho obyvateľstva, v iných len o menšie skupiny alebo rozptýlenejšie obyvateľstvo bez samostatného osídlenia. Dôležitým zistením bolo aj to, že okres Krupina sa nachádza v katolíckom aj evanjelickom prostredí, avšak z dostupných údajov aj z doplňujúcich rozhovorov s duchovnými vyplynulo, že rómske komunity sa viažu najmä na katolícke prostredie, zatiaľ čo ich väzby na evanjelickú cirkev sú veľmi slabé alebo takmer chýbajú.

Kvalitatívna časť výskumu priniesla hlbší pohľad na to, ako Rómovia v okrese Krupina vieru reálne prežívajú. Rozhovory v Cerove, Litave, na Senohrade a v Čekovciach ukázali, že religiozita má v živote komunity viacero funkcií. V prvom rade sa ukázala jej ochranná funkcia, pretože respondenti sa k Bohu obracali najmä v chorobe, nešťastí, strachu a pri rôznych životných problémoch. Zároveň sa ukázala silná domáca a vizuálna podoba viery, keďže v domácnostiach sa nachádzali sväté obrázky, sošky, kríže, oltáriky a ďalšie predmety, ktoré boli spájané s ochranou rodiny a s prítomnosťou Boha v dome. Mimoriadne silno sa religiozita prejavovala aj v súvislosti so smrťou, pohrebom a posmrtným svetom. Pohrebné zvyky, bdenie pri zosnulom, zapaľovanie sviečok, návštevy hrobov, viera v mulov a rôzne ochranné úkony ukázali, že práve smrť má v rómskom náboženskom svete veľmi výrazné miesto. Dôležitým zistením bol aj morálny a sociálny rozmer viery, napríklad prísaha pri kríži alebo používanie uhlíkovej vody proti urieknutiu.

Jedným z najdôležitejších výsledkov práce bolo zistenie, že segregácia neznamená slabšiu vieru, ale inú podobu religiozity. Najvýraznejšie sa to ukázalo pri porovnaní dedinskej a osadnej časti Litavy. V dedinskej časti bola religiozita prepojená s upraveným prostredím, so snahou o lepší život, s vysväcovaním domu a s pravidelnejším kontaktom s farárom a kostolom. V osade bola viera rovnako silná, no viac sa sústreďovala do domácnosti, do komunity, do ochranných praktík, pohrebných zvykov a zvládania každodennej neistoty. Tým sa potvrdil základný predpoklad práce, že medzi religiozitou a segregáciou existuje vzťah, ale nejde o jednoduchý vzťah, v ktorom by segregácia vieru oslabovala. Skôr sa ukázalo, že segregované prostredie mení formu náboženského života a presúva ho viac do komunity a súkromného priestoru.

Práca zároveň ukázala, že religiozitu rómskej menšiny v okrese Krupina nemožno automaticky stotožniť so všeobecným obrazom rómskej religiozity na Slovensku. Potvrdili sa síce viaceré poznatky z odbornej literatúry, najmä význam domácej zbožnosti, pohrebných

zvykov, ochranných praktík a komunitného rozmeru viery, ale nepotvrdila sa výraznejšia prítomnosť letničných a charizmatických smerov, ktoré sú v niektorých regiónoch Slovenska opisované častejšie. Vo výskumných lokalitách okresu Krupina sa ukázala skôr tradičnejšia, katolícky orientovaná a komunitne prežívaná religiozita.

Za prínos práce možno považovať najmä to, že prepája tému religiozity s témou segregácie v konkrétnom lokálnom prostredí. Práca ukazuje, že religiozita nie je len otázkou súkromnej viery alebo formálnej príslušnosti ku cirkvi, ale aj sociálnym a priestorovým javom. Zároveň prináša konkrétne terénne zistenia z regiónu, ktorý nebýva v podobných výskumoch v centre pozornosti tak často ako niektoré oblasti východného Slovenska. Prínosom je aj to, že práca zachytáva pohľad samotných členov rómskej komunity, ale aj pohľad farárov a pracovníkov komunitného centra, čím umožňuje porovnať rôzne perspektívy na tú istú problematiku.

Je však potrebné pomenovať aj limity práce. Výskum bol realizovaný len na obmedzenom počte lokalít a respondentov, preto jeho závery nemožno automaticky zovšeobecniť na všetky rómske komunity na Slovensku. V niektorých obciach nebolo možné realizovať rozhovory so všetkými skupinami respondentov v rovnakom rozsahu. To bolo viditeľné napríklad v Čekovciach, kde sa podarilo zachytiť iba časť komunity a religiozitu oddelenejšej skupiny nebolo možné spoľahlivo preskúmať. Určitým obmedzením je aj subjektivita výpovedí, keďže respondenti hovorili na základe vlastných skúseností, vzťahov a aktuálneho pohľadu na svoju situáciu. Obmedzením sú aj kvantitatívne údaje, najmä Atlas rómskych komunít, ktorý pracuje s intervalmi a typmi osídlenia, a preto poskytuje skôr orientačný než úplne presný obraz.

Napriek týmto limitom sa podarilo splniť hlavný cieľ práce aj jednotlivé parciálne ciele. Práca ukázala, aká je religiozita rómskej menšiny v okrese Krupina, aké sú jej hlavné prejavy, aký význam má v každodennom živote komunity a ako ju ovplyvňuje segregácia a sociálne podmienky. Zároveň preukázala, že na pochopenie tejto problematiky nestačí iba štatistický alebo iba opisný prístup, ale je potrebné prepájať kvantitatívne a kvalitatívne údaje.

Do budúcnosti by bolo vhodné v tejto téme pokračovať širším výskumom, ktorý by zahŕňal viac lokalít a väčší počet respondentov. Zaujímavé by bolo aj podrobnejšie porovnanie religiozity v obciach s odlišným typom osídlenia alebo sledovanie generačných rozdielov medzi staršími a mladšími Rómami. Ďalším smerom výskumu by mohlo byť hlbšie skúmanie vzťahu medzi religiozitou a vzdelávaním, vzťahu medzi cirkevným prostredím a komunitnou prácou

alebo porovnanie situácie v okrese Krupina s inými regiónmi Slovenska. Takýto výskum by mohol ešte presnejšie ukázať, ktoré prvky rómskej religiozity sú všeobecnejšie a ktoré sú viazané na konkrétny regionálny a sociálny kontext.

Na záver možno povedať, že religiozita rómskej menšiny v okrese Krupina je živou a dôležitou súčasťou života komunity. Nie je možné ju zúžiť len na otázku cirkevnej príslušnosti alebo návštevy kostola. Jej skutočný význam sa prejavuje v rodine, v komunite, v prežívaní choroby, smrti, neistoty aj nádeje. Práve v tomto širšom zmysle sa ukázalo, že skúmanie religiozity môže byť dôležitým kľúčom k lepšiemu porozumeniu života rómskej menšiny v konkrétnom sociálnom a priestorovom prostredí.

Na základe vykonanej analýzy možno konštatovať, že stanovený cieľ práce bol splnený, keďže sa podarilo identifikovať hlavné prejavy religiozity rómskej menšiny v okrese Krupina, zhodnotiť ich špecifiká a ukázať, akým spôsobom ich ovplyvňuje segregácia a sociálno-priestorové podmienky života.

ZOZNAM PRAMEŇOV

Budayová, Z. (2019). Náboženstvo a religiozita Rómov v tradičnom ponímaní. In L. Knap (Ed.), Pastorácia Rómov: Zborník z medzinárodného vedeckého sympózia (pp. 27–40). Verbum.

Budilová, L. J., & Jakoubek, M. (2011). Religiozita Cikánů v ČR: Konceptuálně-metodologické poznámky. Český lid, 98(4), 359–378.

Evanjelická cirkev a. v. na Slovensku. (n.d.). *Hontiansky seniorát*. [https://www.ecav.sk/zapadny-distrikt/hontiansky-seniorat]

Hudáková, A., & Vojtíšek, Z. (2004). Romové a náboženství. Dingir, 7(1), 1–4.

Hrustič, T. (2009). Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne: Prípadová štúdia reťazových konverzií. Slovenský národopis, 57(3), 306–322.

Kardis, K. (2013). Náboženstvo v kontexte paradigmy sociálnej zmeny. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

Korec, P., Ďurček, P., & Bačík, V. (2022). Rómovia sú na Slovensku už 700 rokov; ich počet, rozmiestnenie a vzťah k vybraným spoločenským javom. Acta Geographica Universitatis Comenianae, 66(2), 125–163.

Kozubik, M., Bobakova, D. F., Mojtova, M., Tokovska, M., & van Dijk, J. P. (2022). Roma religion: 1775 and 2018 compared over time. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(18), Article 11645.

Kozoň, A., Malík, B., Šebestová, P., Hejdiš, M., Mojžišová-Magdolenová, K., Bombeková, T., et al. (2016). *Náhľad na tradičnú rómsku kultúru v procese socializácie*. SpoSoIntE.

Matlovič, R. (1997). Vývinové tendencie geografie relígií. Geografický časopis, 49(3–4), 231–241.

Matlovičová, K., Matlovič, R., Mušinka, A., & Židová, A. (2012). The Roma population in Slovakia: Basic characteristics of the Roma population with emphasis on the spatial aspects of its differentiation. In J. Pénzes & Z. Radics (Eds.), Roma population on the peripheries of the Visegrad countries: Spatial trends and social challenges (pp. 77–104). Didakt.

Podolinská, T. (2007). „Čokoládová Mária" – „rómske kresťanstvo" na Slovensku. Etnologické rozpravy, 14(1), 50–77.

Podolinská, T. (2008). Religiozita v dobe neskorej modernity: Prípad Slovensko. Sociální studia, 5(3–4), 51–84.

Podolinská, T. (2015). „Si Róm a môžeš byť kým chceš!" Redefinícia romipen v pentekostálnom pastoračnom diskurze. In T. Podolinská & T. Hrustič (Eds.), Čierno-biele svety: Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku (pp. 480–524). VEDA.

Podolinská, T., & Hrustič, T. (2010). Boh medzi bariérami: Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou. Ústav etnológie SAV.

Rusnáková, J., & Rochovská, A. (2014). Segregácia obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít, chudoba a znevýhodnenia súvisiace s priestorovým vylúčením. Geographia Cassoviensis, 8(2), 162–172.

Banskobystrická diecéza. (n.d.). *Schematizmus Banskobystrickej diecézy: Krupinský dekanát*. [https://schematizmus.bbdieceza.sk/].

Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2021). *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. [https://www.scitanie.sk/]

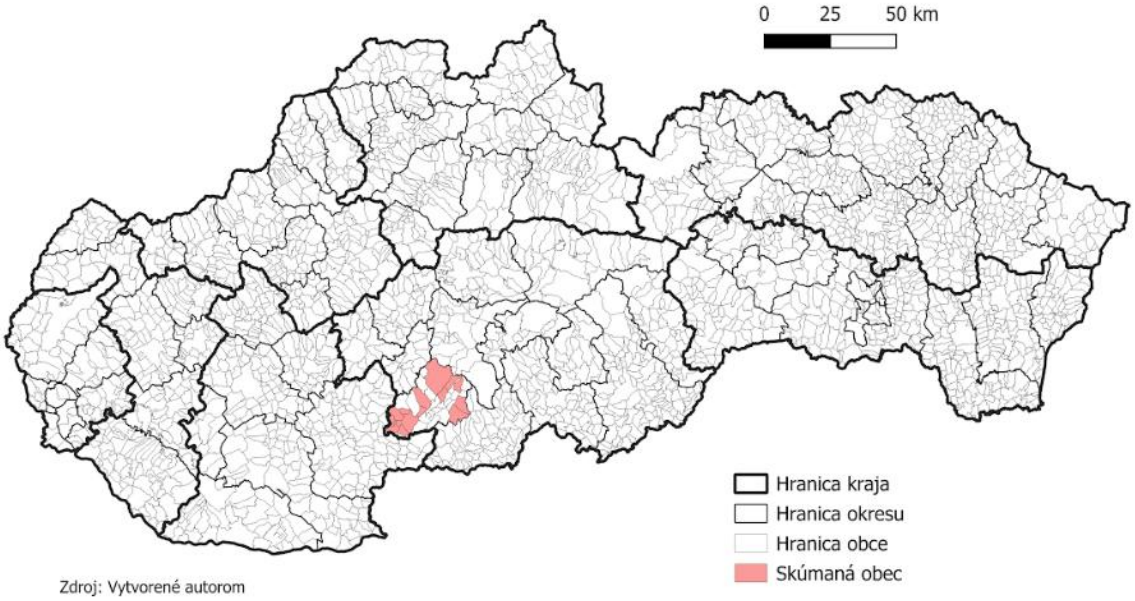
Štefaňak, O. (2016). Náboženstvo vo verejnom priestore a v povedomí slovenskej mládeže. Sociológia a spoločnosť, 1(2), 2–17.

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity. (2019). *Atlas rómskych komunít 2019*. [https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/]

Vansač, P., & Jurašek, M. (2015). Spiritualita ako podstatný prvok integrácie Rómov. Społeczeństwo i Edukacja, 19(4), 241–249.

ZOZNAM MÁP A TABULIEK

Mapa 1 Priestorové rozloženie rómskych osídlení v obciach okresu Krupina podľa typu osídlenia (Atlas rómskych komunít 2019)

Autor: Andrea Ďavdíková

Zdroj: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (2019).

Tabuľka 1 Obce okresu Krupina s rómskym obyvateľstvom podľa podielu populácie a typu osídlenia (Atlas rómskych komunít 2019)

Obec	Kód obce	Počet obyvateľov	Podiel rómskych obyvateľov (intervaly)	Počet evidovaných osídlení	Počet obyvateľov osídlení (intervaly)	Počet obyvateľov osídlení mimo obce (intervaly)	Počet obyvateľov osídlení na okraji obce (intervaly)	Počet obyvateľov osídlení vo vnútri obce (intervaly)
Bzovík	518212	1135	11%-20%	1	151-200	151-200		
Cerovo	518239	595	11%-20%	1	51-100	51-100		
Čekovce	518255	440	11%-20%	1	51-100		51-100	
Domaníky	518336	212	41%-50%	1	30-50		30-50	
Drážovce	518344	135	21%-30%	0	0			
Hontianske Morav	518409	840	1%-10%	1	51-100			51-100
Hontianske Nemce	518417	1454	1%-10%	2	51-100	30-50		30-50
Hontianske Tesár	518425	905	31%-40%	1	101-150	101-150		
Horné Mladonice	518433	172	11%-20%	1	30-50	30-50		
Krupina	518557	7576	1%-10%	2	151-200	51-100		51-100
Lišov	518603	228	31%-40%	0	0			
Litava	518611	746	31%-40%	1	251-300		251-300	
Sudince	518832	90	61%-70%	0	0			
Súdovce	518841	220	41%-50%	0	0			
Terany	518867	602	11%-20%	1	30-50		30-50	

Zdroj: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (2019).

Tabuľka 2 Najpočetnejšie náboženské vyznania osôb rómskej národnosti v obciach okresu Krupina (SODB 2021)

Tabuľka - Obyvatelia s prvou a druhou rómskou národnosťou v obciach SR podľa najpočetnejšieho náboženského vyznania				Najpočetnejšie náboženstvo		
Obec trvalého pobytu (názov)	NAR_1	NAR_2	SPOLU	(NAR_1)	(NAR_2)	(NAR1_2)
Bzovík	36	1	37	Rímskokatolícke		Rímskokatolícke
Čabradský Vrbovok	2	0	2			
Čekovce	18	0	18	Rímskokatolícke		Rímskokatolícke
Dolný Badín	1	0	1			
Domaníky	6	42	48		Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Dražovce	4	1	5			
Drienovo	0	1	1			
Hontianske Moravce	0	3	3			
Hontianske Nemce	14	0	14	Rímskokatolícke		Rímskokatolícke
Hontianske Tesáre	6	95	101		Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Horné Mladonice	19	11	30	Rímskokatolícke	Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Horný Badín	0	1	1			
Jalšovík	3	1	4			
Kráľovce-Krnišov	10	0	10	Rímskokatolícke		Rímskokatolícke
Krupina	29	50	79	Rímskokatolícke	Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Ladzany	7	4	11			Rímskokatolícke
Lišov	8	0	8			
Litava	8	69	77		Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Medovarce	0	4	4			
Rykynčice	1	0	1			
Sebechleby	1	0	1			
Senohrad	1	0	1			
Súdovce	5	15	20		Rímskokatolícke	Rímskokatolícke
Terany	1	51	52		bez náboženského vyznania	bez náboženského vyznania

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky (2021).

PRÍLOHY

Rozhovory boli zamerané najmä na tieto tematické okruhy:

- náboženská príslušnosť a religiozita respondentov,
- miera viery a jej prejavy v každodennom živote,
- konkrétne náboženské praktiky v domácnosti a komunite,
- sviatosti a účasť na cirkevnom živote,
- vzťah ku kostolu, farárovi a cirkvi,
- predstava o Bohu a jeho pôsobení v živote človeka,
- výzdoba domácnosti náboženskými predmetmi,
- púte a návštevy pútnických miest,
- spôsob života komunity,
- rozdiely medzi minulosťou a súčasnosťou,
- rozdiely medzi rómskou komunitou a majoritou,
- vplyv segregácie a sociálnych faktorov na náboženský život.

Orientačné otázky použité v rozhovoroch:

Môžete sa stručne predstaviť a povedať, čomu sa venujete?

Aký je váš kontakt s rómskou komunitou v tejto obci?

Sú podľa vás miestni Rómovia veriaci?

K akému náboženstvu alebo cirkvi sa najčastejšie hlásia?

Ako sa ich viera prejavuje v každodennom živote?

Aké náboženské praktiky sa u nich objavujú?

Modlia sa doma alebo navštevujú aj kostol?

Aké sviatosti majú prijaté?

Ako vnímajú Boha a jeho prítomnosť vo svojom živote?

Majú doma sväté obrázky, kríže, sošky alebo iné náboženské predmety?

Chodia na púte alebo navštevujú pútnické miesta?

Ako podľa vás žijú a čo je pre ich život typické?

Zmenilo sa niečo v ich religiozite oproti minulosti?

Vidíte rozdiely medzi Rómami a majoritou vo vzťahu k viere?

Ovplyvňuje segregácia alebo spôsob bývania ich náboženský život?

Sú rozdiely medzi Rómami žijúcimi v obci a tými, ktorí žijú v osade?